

KERIGMATIČKO TUMAČENJE VAŽNIJIH TEKSTOVA APOKALIPSE (Glava XIII — XXII)

Dr Maksimilijan Lah

SUMMARIUM: Hoc (quarto) articulo ad finem perducitur kerygmatica expositio libri Apocalypseos. Interpretantur hic selecti textus a capite decimo tertio usque ad finem libri i. e. ad caput vigesimum secundum inclusive. Etiam hic sententiae interpretum accurate seliguntur quo melius inservirent omnibus quibus cura animarum quomodocumque incumbit, vel qui quaestionibus eschatologicis generatim operam dare volunt. Vix necesse erit iterum enuntiare quod hae explanationes non plus valent quam argumenta quibus probantur. Gratis ergo lectoribus liberum est assentire vel dissentire singulis sententiis prout cuilibet placet. Ceterum vide articulos in *Bogoslovska Smotra*, ann. 1964, num. 1 et 2; et ann. 1965. num. 1.

TUMAČENJE TEKSTOVA

I. Zvijer iz mora

Od r. 12, 18 do 13, 18 iznose se prilike i stanje Antikristova imperija u drugoj polovini posljednje sedmice svijeta. Ovdje razlikujemo dvije vizije: u prvoj se prikazuje »zvijer iz mora« (13, 1—10), a u drugoj »zvijer iz zemlje«, odnosno »lažni prorok« (13, 11—18)¹.

U r. 12-18 kaže se da je »zmaj« stao na morskome žalu, tj. đavao je razvio svoju djelatnost među narodima pred sudnji dan, i to kao začetnik nevolja u Božjem kraljevstvu.

U viziji »zvijeri iz mora« kaže apostol: vidio sam zvijer gdje izlazi iz mora: imala je deset rogova i sedam glava, na rogovima deset kruna a na glavama psovačka imena. Zvijer bijaše kao leopard, a noge joj kao u medvjeda. Gubica joj bijaše poput lavlje. Zmaj dade zvijeri svoju silu, prijestolje i veliku vlast. Jedna od njezinih glava bijaše smrtno ranjena, ali se i njezina rana izliječi. Sva se zemlja začudila pristajući uz zvijer. Ljudi se pokloniše zčaju koji je dao vlast zvijeri, i pokloniše se zvijeri govoreći: tko je kao zvijer i tko može ratovati s njome? Zvijeri su dana usta da govori ohole riječi i psovke, i dana joj je vlast da to čini četrdeset i dva mjeseca. I otvori zvijer svoja usta da psuje Boga, njegovo ime i njegov šator, naime stanovnike neba. Bi joj dano da zametne rat sa svetima i da ih pobijedi, i dade joj se vlast nad svakim plemenom, pukom, jezikom i narodom. Zvijeri se poklone svi stanovnici zemlje čija imena nisu zapisana u životnoj knjizi Jaganjca koji je žrtvovan od postanka svijeta. Tko ima uši neka čuje: tko vodi u ropstvo, sam će ići u ropstvo: tko ubija mačem, i sam će biti mačem ubijen. Ovdje je potrebna svetima ustrajnost i vjera.

Dosada je »zmaj« osobno vodio borbu protiv Božjega kraljetstva. Sada se počinje služiti sredstvima koja Ivan gleda u slici raznih »zvijeri«. Zmaj je stao na morskoj obali, i u taj čas počinje iz mora izlaziti zvijer: najprije se vide rogovi sa krunama, zatim glave sa pogrđnim imenima. Zvijer je, dakle, u neku ruku vjerna slika zčaja: cf. 12,3. Rogovi sa kru-

1. Vidi *Bogoslovska smotra*, 1964, br. 1, str. 49—52.

nama predstavljaju kraljevsku moć i čast. Njezine glave su znak njezine neograničene vlasti. Rogovi i glave tumače se u 17,9—14. Pogrdna imena na glavama su božanski naslovi zvijeri: sebastos, što znači augustus, divus, što znači božanski, sin božji, gospodin i bog, soter, tj. spasitelj itd. Konačno se javlja i tijelo zvijeri. U cjelini nalikuje dakle panteri, tj. Danijelovoj trećoj zvijeri. Noge su joj medvjede, dakle, od druge Danijelove zvijeri. Gubica joj je lavlja, od prve Danijelove zvijeri. »Deset rogova« ukazuju na četvrtu Danijelovu zvijer, koja također ima isti broj rogova, ali se ondje ne kaže kakva je zvijer nego samo da je strašna, vrlo jaka i proždrljiva. Budući da Danijelova treća zvijer ima četiri glave, to sve četiri zvijeri imaju sedam glava. Tako neki tumače zašto Ivanova zvijer ima sedam glava: jer sadrži u sebi sve četiri Danijelove zvijeri 7,1. Danijel opisuje bezbožna carstva kako su redom slijedila jedno za drugim. Ipak, Ivanova zvijer — prema nekim tumačima — predstavlja zapravo samo četvrtu Danijelovu zvijer, jer joj se pridaje jednaka djelatnost, osobito ona »maloga roga«. Dakle, zvijer iz mora simbolički prikazuje apokaliptičku svjetovnu vlast sa naročito snažnim bezbožnim karakterom. Zvijer dobiva svoj prijestol i svoju moć od zmaja. Prema Lk 4,5 sotona je — u nekom smislu — gospodar kraljevstava ovoga svijeta, i on tvrdi da ih, navodno, može dati kome hoće. Kako zvijer duguje svoju moć zmaju, to je ona u svojoj biti sotonska tvorevina. Jedna je od sedam glava zvijeri kao »ranjena na smrt«, tj. ima smrtnu ranu koja je bila zadana mačem, r. 14. No rana je zacijelila i zvijer je ponovno oživjela. Ako sedam glava zvijeri predstavlja sedam vladara, to je jedan od njih zadobio smrtnu ranu, ali je po zmaju na čudesni način sačuvan na životu, odnosno probuđen je na novi život. Izraz »ranjen na smrt« kao da na neki način imitira izraz »zaklan«, što se kaže o Jaganjcu 5, 6. 9. 12; cf. 2, 8. Hoće se možda istaći da je zvijer — u neku ruku — sotonska imitacija Krista. Silna moć kojom zvijer raspolaže i čudo koje se s njome zbiva, stavljaju svijet u stanje silnog zanosa: ljudi se klanjaju zvijeri i onome koji joj je dao život, tj. zmaju. Dakle, ljudi gledaju u zvijeri neko utjelovljeno božanstvo i iskazuju joj božanske časti, Ex 15,11; Psal 35,10. Sada Ivan opisuje djelatnost zvijeri. Ova je gotovo jednaka djelatnosti »maloga roga« kod Danijela, Dan 7, 8; 7, 25; cf. 8, 11; 11, 36. Sa Božjim dopuštenjem vlada zvijer 42 mjeseca, tj. tri i po godine. Zvijer ratuje sa svetima, kao kod Danijela »mali rog«. Zvijer vrši vlast nad svim narodima i plemenima. Jedino Božji odabranici ne priznaju vlast zvijeri nad svojom savjesti.² Sada Ivan opomi-

2. Iz Apk 11,7, zatim iz oblika zvijeri i njezinog izlaženja iz mora i nakon poredbe sa Dan 7,3, očito slijedi da je »zvijer« Antikristov imperij koji nastaje u »moru« naroda i bori se protiv Božjih slugu. »Rogovi« su simboli moći i sile. »Deset rogova« što ih nosi zvijer znače 10 kraljeva, odnosno 10 kraljevstava, cf. 17, 12. Ovdje se 10 rogova ne pripisuje šestoj glavi, što bi odgovaralo četvrtoj kod Danijela, već se pripisuje samoj zvijeri a da se pobliže ne kaže gdje stoji rogov. »10 kraljeva« pod Antikristom znače posljednju fazu njegova kraljevstva, zatim sedmu glavu i, napokon, samu zvijer: 17,2. Ne kaže se u čemu se sastoje blasfemna imena. Svakako je hula na Boga bivstvo zvijeri. I u Dan 7,8 »mali rog« huli na Boga, a predstavlja Antikrista i njegovo kraljevstvo. U r. 2b vidimo da zmaj daje svoju silu i prijestolje i vlast zvijeri. Tako postaje Antikristovo kraljevstvo sredstvo sotone u borbi protiv Božjega kraljevstva. Iz 16,10 vidimo da je prijestol zmaja ujedno prijestol zvijeri. Smrtna se rana spominje u r. 3 zato da zvijer bude donekle slična Božjem Jaganjcu. »Ranjena glava« je rimsko carstvo. Ono će se uspostaviti u posljednje doba, ne doduše u svom povijesnom obliku, već po svojoj protivštini prema Božjem kraljevstvu. U Dan 7,21 vidimo da »mali rog«, tj. Antikrist vodi rat sa svetima, dakle je i u Apokalipsi zvijer Antikrist.

nje vjerne da ustraju u dobru i vjeri. Redak 10ab nije potpuno jasan i kodeksi se u njemu dosta razilaze. Protestantski tumači daju mu obično ovaj teško razumljiv i malo vjerojatan smisao: komu je određeno sužanjstvo, taj ide u sužanjstvo; tko treba da bude ubijen mačem, bit će ubijen mačem. Nasuprot tome, Vulgatin tekst dobro odgovara kontekstu i ima dobar smisao. Zato je stavljen gore u prijevod, cf. Jer 43, 11; 15, 2.

II. Zvijer iz zemlje

U r. 13, 11—18 iznosi se vizija »lažnog proroka«: vidjeh i drugu zvi-
jer gdje izlazi iz zemlje: imala je dva roga slično kao jaganjac a govorila
je kao zmaj. Vršila je svu vlast prve zviyeri pred njom i učinila da se sva
zemlja pokloni prvoj zviyeri čija se smrtonosna rana izliječila. Ova zviyer
učini velika čudesa, tako da i oganj siđe s neba na zemlju pred ljudima i
zavede stanovnike zemlje znancima koji su joj bili dani da ih čini pred
zviyeri. Čak pozove stanovnike zemlje da načine sliku zviyeri koja bijaše
ranjena mačem ali je ipak živjela. Drugoj zviyeri bi dano da udahne život
slici prve zviyeri, tako da je slika progovorila, i učini to da se ubiju svi
oni koji se ne pokloniše zviyerinjoj slici. Učini, nadalje, da se svima
ljudima dade žig na desnoj ruci ili na čelu, i da nitko ne može ništa kupiti
ni prodati osim tko ima žig, tj. ime zviyeri, odnosno broj njezina ime-
na. Ovdje je potrebna mudrost: tko pravo razumije neka izračuna broj
zviyeri jer je broj čovjeka, i to je broj 666.

Zvijer iz zemlje slična je vanjštinom Jaganjcu, cf. Mt 7, 15; a nu-
trinjom zčaju. Ova zviyer nije politička nego duhovna veličina i stoji u
službi političke vlasti i raspolaže njezinom snagom. Svrha joj je propa-
ganda kulta prve zviyeri, i time učvršćuje njezinu vlast. Ona je njezin pro-
rok, pa se tako i naziva u 16,13; 19, 20; 20, 10. Zvijer, kao lažni prorok,
čini i velika čudesa, između ostaloga da »oganj pada s neba«. Slično je
činio i prorok Ilija, cf. 11,5; 3 Kralj 18, 38. Ali lažni prorok vjerojatno to
čini s pomoću crne magije. O Antikristovim prividnim i lažnim »čudesi-
ma« govori i apostol Pavao u 2 Sol 2,9. Nešto slična čitamo u Didahe 16,4.
U starini gotovo nije bilo kulta bez slike, odnosno kipa, i zato apokalip-
tički ljudi podižu zviyeri kipove, cf. Dan 3. Kip progovara. U Ivanovo do-
ba mnogo se vjerovalo u kipove što govore i čine čudesa. O tome nam go-
vori i apologeta Antenagora.³ Slika traži da joj se iskazuje božanska čast
pod prijetnjom smrtne kazne, Dan 3, 6. 15. U doba cara Trajana morali
su kršćani prinositi tamjan carevoj slici također pod prijetnjom smrtne
kazne.⁴ Povrh toga, u apokaliptičko doba svatko treba da ima i »žig« zvi-
yeri na čelu ili ruci. I to je antikni običaj po kojem bi štovatelji izviesnog
božanstva žigom utisnuli sebi sliku ili ime božanstva, cf. 3 Mak 2,28. Pre-
ma Apk 3, 12; 22,4 nose i građani nebeskog Jeruzalema »Božje ime na svo-
jim čelima« u znak da pripadaju Bogu, odnosno da stoje pod Božjom za-
štitom, 7, 3; 14, 1. Žig zviyeri sastoji se od njezina imena, odnosno od
broja njezina imena. Ivan o tome govori u obliku brojčane zagonetke.
Samo tko je osobito mudar može tu zagonetku riješiti. Ivan iznosi broj
zviyeri i poziva čitaoce da odgonetnu ime zviyeri. Kaže, nadalje, da se pod

3. U djelu *Supplicatio pro christianis*, c. 26.

4. PLINIUS, *Epistula ad Trajanum* (u: KIRCH, *Enchiridion fontium etc.*, ed. 1910, str. 18).

zvijeri razumijeva čovjek ili bolje reći: pred sudnji dan »zvijer« će biti utjelovljena u jednome čovjeku kroz 42 mjeseca, i njegovo ime daje brojk-u 666 ako se zbroje slova imena, odnosno njihova brojčana vrijednost.⁵

III. Jaganjac sa svetima

U 14, 1—5 prikazuje se kraljevstvo Božje na svršetku posljednje svjetske sedmice, i to samo u viziji Jaganjca sa svetima, tj. Krista sa Božjim odabranicima. Ivan kaže: vidio sam Jaganjca gdje stoji na Sionkoj gori, i s njime 144.000 koji su imali njegovo ime i ime njegova Oca napisano na svojim čelima. S neba sam čuo glas poput šuma mnogih voda i kao glas silnoga groma, ali taj glas bijaše (ujedno) kao glas svirača što sviraju na svojim citarama. Pjevali su novu pjesmu pred prijestoljem i pred četiri bića i pred stariješinama. Nitko nije mogao da nauči pjesmu osim onih 144 tisuće što su otkupljeni sa zemlje. Ovo su djevice i ne okaljaše se sa ženama. Jaganjca prate kud god on pođe. Prvenci su Bogu i Jaganjcu, otkupljeni od ljudi. U njihovim ustima nema laži i oni su bez mane.

Ovi Božji odabranici, njih 144 tisuće na broju, očito su istovetni sa onima u 7, 2. To je dokaz da se Božje kraljevstvo na zemlji neprestano nalazi pod osobitom Božjom zaštitom. Brdo Sion treba shvatiti u zemaljskom smislu, ako i ne u geografskom. Pod Sionom razumijeva se mjesto u kojemu se Božje kraljevstvo nalazi pod punom Božjom zaštitom. To se mjesto zove Sion zato što su i Židovi očekivali da će Mesija u eshatološko doba okupiti svoje pristaše na brdu Sionu: 4 Ezdr 13, 35; 5 Ezdr 2, 42; Apk Baruh 40, 1. Sličnih misli nalazimo i u Joel 3,5; 4, 17. Pjesma što dolazi s neba jest pjesma anđela. Zove se ta pjesma »nova« — njome se name slavi spasenje od snaga protivnih Božjem kraljevstvu. Tu pjesmu nije mogao nitko »naučiti« osim odabranika na Sionu, tj. nitko je nije mogao pravo razumjeti, jer Božji odabranici, iako još borave na zemlji, ipak su u tajanstveno-duhovnoj vezi sa blaženima na nebu. Neki tumači drže da se ti odabranici zovu »djevice« u tom smislu što sačinjavaju jedan osobiti stalež unutar Crkve, što je malo vjerojatno. Mnogo je bolje reći da kao »djevice« odabranici predstavljaju sve vjernike, odnosno sve pravednike uopće. I Pavao u 2 Kor 11, 2 prikazuje Crkvu kao čistu zaručnicu Kristovu. Ističe se čistoća i djevičanstvo sionskih odabranika jer predstoji svadba Jaganjca sa Crkvom kao zaručnicom u sjajnom odijelu, 19, 7. Odabranici idu za Jaganjcem kud god se kreće, Mt 10, 38; Mk 38, 4;

---

5. U r. 18 daje se naputak kako se može dokučiti ime zvijeri. Ime Neron Kesar moglo bi se odnositi i na tadašnjega cara Domicijana jer je progonio vjernike i zvao se također Neron (Domicijan Flavije Neron). Neki su tumači s pomoću gematrije pročitali druga imena, npr. Lateinos, Napoleon, Trajan, Boulanger itd. Postoji i simbolično tumačenje broja 666. Temelji se na Dan 3,1. Tu se spominje lik kralja Nebukadnezara koji je bio visok 60 stopa a širok 6 stopa. Br. 10 je znak općenitosti, a br. 6 znači ono što svijet daje i dati može. U 3 Kralj 10,14 i 2 Kron 9,13 kaže se da je Salomonovo zlato iznosilo 666 talenata. I kao što šest dana stvaranja stoje na neki način u antitezi prema sedmom danu Gospodnjeg počinka, tako i broj 6 simbolički znači antitezu broju 7: broj 6 ne dolazi do Božjeg savršenstva, koje se izvršava sa brojem 7. I u 5 Mojs 20,10 čitamo da je bilo šest kanaanskih plemena koja su pogano živjela. Dakle su broj 6 i broj 10 karakteristični za »moć ovoga svijeta« uopće. Broj 666 značio bi dakle »trostruk«, odnosno vrlo veliku zloću zvijeri. Dobro kaže sv. Irenej, a kasnije i Andrija Cezarejski: s vremenom ćemo doznati čije se ime ovdje krije. Da je bilo potrebno objaviti ime, Ivan to ne bi bio propustio. Vidi i **Bogoslovska smotra**, 1964, br. 1, str. 51. toč. 6.

cf. Iv 21, 19; tj. oni strpljivo idu za Isusom i nose životne križeve, 13, 10. Odabranici su, napokon, ljubitelji istine, Izai 53, 9; Sof 3, 13. Tako oni stoje u snažnoj antitezi prema lažnome svijetu. Doista su miomirisna žrtva Bogu i Jaganjcu. I prema propisima SZ žrtvena je životinja morala biti bez ijedne greške, cf. 1 Petr 9, 19; Hebr 9, 14.

IV. Tri anđela

U 14, 6 do 22, 5 nalazimo u Apokalipsi vizionarni prikaz svršetka svijeta i prelaza u vječnost.

U 14,6—20 iznosi se, naprije, proleptički prikaz općenitoga Božjeg suda u krupnim crtama. Razlikujemo dvije vizije: u 14, 6—13 viziju trojice anđela, u kojoj se u r. 6—11 iznosi Božja opomena, a u r. 12—13 Božja utjeha. U 14, 14—20 je vizija »Sina čovječjega« i druge trojice anđela. U 14, 14—16 prikazuje se drugi Kristov dolazak, a u 14, 17—20 »žetva i berba«, tj. sud nad Židovima i poganima, odnosno nad dobrima i zlima.⁶

U prvoj viziji kaže apostol: vidio sam drugoga anđela gdje leti posred neba: naviještao je zemaljskim stanovnicima vječno evanđelje jakim glasom: bojte se Boga i dajte mu slavu jer je došao čas njegov suda; poklonite se onomu koji je stvorio nebo i zemlju, more i vodene izvore. Drugi anđeo pođe za njim i vikne: pade, pade veliki Babilon koji je žestokim vinom svoga bluda napojio sve narode! Treći anđeo pođe za njim i vikne: tko se pokloni zvijeri i njezinoj slici i primi žig na čelu ili ruci, taj će piti od vina Božje srdžbe, nepomiješano natočena u čašu njegove srdžbe, i bit će mučen ognjem i sumporom pred svetim anđelima i pred Jaganjcem. Dim njihovih muka dizat će se u vijek vjekova; neće imati počinka dan i noć oni koji se klanjaju zvijeri i njezinoj slici i koji prime žig njezina imena. Ovdje je svetima koji drže Božje zapovijedi i Isusovu vjeru potrebna strpljivost. Tada sam čuo glas s neba koji reče: napiši: blago mrtvima koji odsada umiru u Gospodinu. Da, govori Duh Sveti, počinut će od svojih muka, jer ih prate njihova djela.

Tri anđela lete nebeskim zenitom da svi ljudi mogu čuti njihov glas, 8, 13. Prvi anđeo poziva ljude na pokoru i klanjanje Bogu, cf. Mk 13, 10; Mt 24, 14. Sadržaj toga poziva uglavnom se poklapa sa misijskom propovijedi u Dap 14, 15; cf. 1 Sol 1, 5. 9, a vidi i Mk 1, 15 i paralena mjesta. Ovaj se poziv zove »evanđelje« jer znači spasenje za one ljude koji ga prihvaćaju. Zove se »vječno evanđelje« jer predstavlja Božju vječnu odluku. Drugi anđeo proleptički naviješta sud nad Babilonom kao već svršen i to riječima Izai 29, 9. Izraz »veliki Babilon« nalazimo i u Dan 4, 27. Babilon je slika poganskog svijeta i glavni grad zvijeri iz mora 17, 1. Sud nad Babilonom prikazuje se opširno u gl. 18. Babilon zavodi narode; cf. Jer 51, 7 gdje je Babilon kao »zlatan vrč« u Božjoj ruci iz kojega narodi piju Božju srdžbu. U Apokalipsi Babilon drži u ruci vrč pun vina Božje srdžbe zbog nečudoređa, 17, 2; 18, 2 kojim je napojio narode. Nečudoređe, odnosno blud je ovdje idolopoklonstvo kojim su narodi zaraženi i na taj način prepušteni Božjem gnjevu.

Treći anđeo naviješta kaznu poklonicima zvijeri. Njima će se dati da piju vina Božje srdžbe u »nerazrijeđenom stanju«, cf. Jer 25, 15; Izai

6. Bolna je slika budućnosti u gl. 11 i 13. Zato je to ljepša slika što je vidimo u gl. 14.

51, 17. Oni će biti bačeni u »ognjeno i sumporno jezero« 19, 20; 20, 10. Tu kao da se pravi aluzija na propast Sodome, koja je postala tip strahota Božjega suda, cf. Ezek 38, 22. Božji anđeli i nebeski Jaganjac bit će svjedoci njihovih muka, cf. Lk 12, 9; 16, 23, što u stvari znači njihovo pojačanje. Trajanje muka je neograničeno, cf. Izai 34, 10. Glede opomene vidi 13, 10 i 1 Kor 15, 18. U Kristu su preminuli oni koji su umrli kao mučenici u »velikoj nevolji«, ali dakako i svi oni koji su umrli u posvetnoj milosti, cf. Hebr 4, 3; Mt 25, 31. I rabini kažu: kad čovjek umre, ne prati ga ni srebro ni zlato ni drago kamenje nego tora, tj. vršenje Božjega zakona i učinjena dobra djela.⁷

V. Sin čovječji i druga tri anđela⁸

U 14, 14—20 nalazi se druga vizija i u njoj se kaže: vidio sam bijeli oblak i na oblaku je sjedio netko kao Sin čovječji: na glavi mu zlatna kruna a u ruci oštar srp. Iz hrama izađe drugi anđeo i vikne Sinu čovječjem: zamahni srpom i žanji, došao je čas da se žanje, jer je sazrela žetva zemlje. I Sin čovječji baci srp na zemlju i ona bi požeta. Drugi anđeo izađe iz nebeskoga hrama, također sa oštrim srpom. I opet jedan anđeo izađe iz oltara koji je imao vlast nad ognjem i vikne anđelu sa srpom: zamahni srpom i odreži grožđe od trsa zemlje jer već dozreše njegove jagode. I anđeo baci srp na zemlju i obra trs zemlje i stavi grožđe u veliki tijesak Božjega gnjeva. Tijesak bi zgažen izvan grada i iz tijeska izađe krv sve do uzda konjima na daljinu od 1600 stadija.

Prikazivanje Božjega suda pod slikom »žetve« i »berbe« vinograda nalazimo i u bibliji SZ: Izai 17, 5; 27, 12; 63, 3; Jer 25, 30; Tren 1, 15 kao i u bibliji NZ: Mt 3, 12; 13, 30. 39; Mk 4, 29. Izvjestan uzor za Ivanovu viziju nalazimo u Joel 4, 13.

Na sjajnom oblaku javlja se nebeski Sin čovječji. To isto kaže se i u Dan 7, 13. Ispunja se sada ono što je rečeno u Apk 1, 7. Dolazak Sina čovječjega znači početak sudnjega dana, Mk 13, 26; 14, 62. »Zlatan vijenac« na njegovoj glavi pokazuje ga kao kralja i pobjednika, a »oštar srp« u ruci kao suca. Sin čovječji očekuje Božju zapovijed, jer jedino Bog određuje čas sudnjega dana, Mk 13, 32; Dap 1, 7. Zapovijed donosi anđeo koji dolazi iz hrama, dakle iz mjesta Božje osobite prisutnosti.

Sud u slici »berbe vinograda« vrši anđeo. Inače je u bibliji NZ sudac Bog, odnosno Mesija, dok su anđeli samo njihova pratnja i pomoćnici, Mt 25, 31; Mk 8, 38 i paralele, 2 Sol 1, 7; Mt 13, 41. 49, Mk 13, 27 i paralele. I u Apk 19, 15 Sin čovječji sam vrši »prešanje grožđa«. I u apokrifnim apokalipsama Bog često kažnjava poganske narode preko anđela. U njima se javlja čovječanstvo pod slikom golemog i bogatog vinograda koji ispunja čitavu zemlju.⁹ I psalmista David uspoređuje izraelski narod sa vinogradom što ga je Bog zasadio i koji pokriva svu Palestinu, Psal 80, 9. Anđeo koji dolazi od oltara daje zapovijed za berbu. To je značajno jer

7. Tirque 'aboth (Mudre izreke otaca) VI. 9.

8. U 14,6—13 nalazimo Božju opomenu i utjehu. Tu je prikazan (do r. 20) sud svijeta u 7 videnja. Drugi Kristov dolazak iznosi se u četvrtoj viziji. Prva tri videnja naviještaju Kristov dolazak, a tri posljednja prikazuju posljedice njegova dolaska. Dakle je ovaj raspored vizija: 3, 1, 3. To isto vidjet ćemo i kod anđela sa čašama.

9. Cf. WIKENHAUSER, o. c. str. 102.

ondje borave duše mučenika koje u 6, 10 vape za osvetom. Sada je uslišana njihova molitva jer je njihov broj ispunjen. Grožđe se baca u »tjesak« Božje srdžbe, cf. Izai 63,5; Apk 19, 15. Iz tjeska teče silna rijeka krvi, i to ljudske krvi, cf. Izai 63, 3. Dakle, pod slikom »berbe« vidimo crte silne bitke, 19, 11. Tjesak se gazi izvan Jeruzalema, dakle se bitka odigrava pred vratima grada. Židovi su vjerovali da će se Bog razračunati sa svojim neprijateljima pred jeruzalemskim vratima: Joel 4, 2. 12; Zah 14, 4; Sibil III, 663—697; 4 Ezdr 13, 35; Apk Baruh 40, 1. Uska veza ove vizije sa Joel 4 dokazuje da se ovdje i u 19, 11 radi o borbi u kojoj će biti uništeni Mesijini protivnici. U 19, 14 spominju se i »konji« nebeskih četa koje prate Mesiju kao suca. Stadij iznosi preko 190 metara. Neki tumači uzimaju 1600 stadija kao geografski podatak jer je Palestina stvarno dugačka oko 1600 stadija. No svakako je bolje uzeti taj broj simbolički 4 x 4 x 100, što znači da će se mesijanski sud protegnuti na čitavi svijet. Mnogi tumači tvrde da »žetva« znači skupljanje Božjih odabranika, cf. Mk 13, 27; Mt 13, 30; dok »berba« vinograda prikazuje kaznu prokletnika.

*

U 15, 1—22, 5 naći ćemo svršetak svijeta i prelaz u vječnost ne u krupnim crtama nego u nizu viđenja. U gl. 15—17 iznosi nam apostol prilike u prirodi i na zemlji pri svršetku druge polovine posljednje svjetske sedmice. Razlikujemo ovdje tri vizije: u 15, 1—8 viziju sedmorice anđela sa sedam čaša; u 16, 1—21 viziju sedmorice anđela kako izlijevaju sedam čaša, a u 17, 1—18 viziju Babilona kao »žene bludnice« i suda nad Babilonom. U gl. 18—19 nalaze se posebne vizije propasti Babilona. U prvoj viziji (18, 1—24) iznosi se pad Babilona; u drugoj viziji (19, 1—10) veliki aleluja na nebu zbog pada Babilona, a u trećoj viziji (19, 11—21) Kristova pobjeda nad objema zvijerima.

*

VI. Anđeli sa 7 čaša. Pobjednička pjesma

U 15, 1—8 iznosi, dakle, apostol svoju prvu viziju sedmorice anđela sa »sedam čaša«. On kaže: vidio sam velik i divan znak na nebu: sedam anđela sa sedam posljednjih zala kojima će se do kraja izvršiti Božja srdžba. Vidjeh zatim kao stakleno more pomiješano s ognjem i one koji su pobijedili zvijer i njezinu sliku i broj njezina imena: stajali su na staklenom moru imajući u rukama Božje citare. Pjevali su pjesmu Božjega služe Mojsija i pjesmu Jaganjca govoreći: velika su i divna tvoja djela, Gospodine Bože Svemogući! Pravedni su i istiniti tvoji putovi, Kralju naroda! Tko da se tebe ne boji, Gospode, i ne proslavi tvoje ime? Ti si jedini svet, i svi će narodi doći i pokloniti se tebi jer su tvoji pravedni sudovi postali svima očiti.

Potom sam vidio kako se otvorio hram šatora svjedočanstva na nebu i sedam anđela izadoše iz hrama imajući »sedam zala«. Bili su obučeni u čisto i sjajno platno a oko grudiju im zlatni pojasi. Jedno od četiri bića dade sedmorici anđela sedam zlatnih čaša punih srdžbe Boga koji živi u sve vijeke. Hram se napunio dima od Božje slave i njegove moći. Nitko nije mogao unići u hram dok se ne svrši sedam zala sedmorice anđela.

15, 1 može se smatrati u neku ruku natpisom za čitav odlomak od 15, 1 — 16, 21. Ivan prima viziju »na nebu«, tj. na nebskom svodu kao u 8, 2. Nevolje od sedam čaša jesu posljednje. Ipak, konačna osuda bezbožnih sila iznosi se u vizijama 18, 2; 19, 11; 20, 7; cf. 11, 18. Prema tome, nevolje od sedam čaša znače stvarni uvod u posljednje razdoblje Božje srdžbe.¹⁰

Prije nastupa anđela sa čašama Ivan gleda pobjednike nad Antikristom pred Božjim prijestolom i sluša njihovu pjesmu i svirku na harfama. Ova je scena paralelna onoj u 7, 9—16 i nadovezuje se na svršetak nevolje koja traje tri i po godine, cf. 13, 7. 15. Pobjednici su mučenici, bar većinom, cf. 12, 11. Prema 4, 6 pred Božjim prijestoljem nalazi se stakleno odnosno kristalno more. Pomiješano je s ognjem, možda munjama, u znak da počinje Božji sud. Pobjednici pjevaju »pjesmu Mojsija i Jaganjca«. Mnogi tumači misle da su to dvije pjesme: prva je Mojsijeva, ispjevana prigodom prelaza Izraelaca preko Crvenoga mora, Ex 15, 1—19, a druga je pjesma u čast Jaganjaca, Apk 5, 9 — 13, cf. 14, 3, odnosno 15, 3. Ali je vjerojatnije da se ovdje radi o jednoj pjesmi, i to o onoj u 15, 3. Ivan je naziva Mojsijevom jer je ova pjesma uzor za pjesmu Jaganjca. I suvremeni Židovi su smatrali Mojsija prvim Spasiteljem, a Mesiju drugim. Prolaz kroz Crveno more bio im je tip spasenja po Mesiji. Čitava je pjesma sastavljena iz biblijskih starozavjetnih tekstova, cf. Psal 111, 2; 138, 14; 145, 17; Deut 32, 4; Jer 1, 7; cf. Psal 86, 9; Izai 2, 2—4; 66, 19; a vidi i Apk 21, 24; 22, 2.

U 15, 5—8 otvara se pred Ivanovim očima nebeski hram kao u 11, 9. Taj je hram prauzor »šatora svjedočanstva«, tj. starozavjetnoga šatora, Ex 25, 90; Hebr 8, 5. Zato se ovdje naziva »hram šatora svjedočanstva«, što — jamačno — treba shvatiti kao hram koji je stvarno isto što i šator svjedočanstva, odnosno zavjetni šator. Anđeli su obučeni poput svećenika u čisto i sjajno platno i opasani zlatnim pojasima, cf. 1, 13; 19, 14. Božja je srdžba poput plamena što suklja uvis i koji će obuhvatiti svu zemlju, cf Eze 22, 31. Nevolje su čaša uglavnom kozmičke naravi, i zato jedno od četiri bića pruža anđelima čaše, jer ta bića zastupaju svekoliko stvorenje, cf. 6, 1—8. U Izai 6, 4 ispunja dim nebesko Božje prebivalište i dolazi od gorućeg tamjana, dok ovdje dolazi od samoga Boga kao simbol njegove sudačke i kaznene moći, cf. Ex 19, 18. Dok traju nevolje sedam časa nitko ne može stupiti u hram, tj. ne može ublažiti Božje srdžbe: cf Ex 40, 34; 4 Kralj 8, 10.¹¹

10. Vizije 7 čaša dijelimo na 4 i 3 kao i viđenja 7 pečata i 7 trubljji. Broj 4 znači da zla zahvaćaju sav svijet, odnosno — slikovito govoreći — sve četiri strane svijeta. Broj 3 pokazuje da Božja providnost bdije nad događajima.

11. Nekatolički tumači drže da je vizija 7 čaša obična paralela za 7 pečata i 7 trubljji, i da potječe iz neke druge Apokalipse. Oni kažu da 7 čaša ne iznosi najgora zla, i da u prijašnjim viđenjima, navodno, ima još i težih nevolja. Dim u hramu nalazi se, navodno, na zemlji, i zato nas viđenje prenosi u Jeruzalem, što je, prema njima, u protuslovlju sa r. 5. Međutim, 7 čaša u cjelini predstavljaju znatno veće zlo negoli 7 pečata i 7 trubljji. Riječi: hram se napuni dima od Božje slave, ne znače pomicanje nebeske pozornice na zemlju. To je samo vizionarno opisivanje Božje slave. Svaka naime vizija sadrži neke elemente iz naravskog reda stvari. Tako je npr. u 5, 6 Jaganjac kao »zaklan« iako je on već u nebeskoj slavi. Riječ »zaklan« znači da je Jaganjac sam Krist koji je umro na križu. Nekima se čini čudno što Ivan u 15,1 vidi anđele, a u 15,6 kaže da izlaze iz hrama. Međutim, 15,1 vjerojatno je natpis odlomka koji govori o anđelima sa 7 čaša. A možda su to dva viđenja, jer u 15,1 se kaže: vidio sam »znak«, naime 7 anđela itd., a u r. 5 se kaže: poslije toga vidio sam: otvorio se hram... i iziđoše 7 anđela. Dakle, Ivan gleda anđele ovdje ne u »znaku« (semeion) već kako »iziđoše iz hrama«.

VII. Prve četiri čaše¹²

U 16, 1—9 nalazimo viziju prvih četiriju čaša: začuo sam jaki glas iz hrama koji reče sedmorici anđela: idite i izlijte sedam čaša Božjega gnjeva na zemlju! Prvi anđeo otide i izli svoju čašu na zemlju, i na ljudima koji su imali zvijerin žig i koji su se klanjali njezinoj slici nastade zli i ljuti čir. Drugi anđeo izli svoju čašu u more, i more posta kao krv od mrtvaca i u moru umrije svako živo biće. Treći anđeo izli svoju čašu na rijeke i vodene izvore i voda posta krv. Tada sam čuo anđela voda gdje govori: pravedan si, Bože, koji jesi i koji bijaše, sveti, što si ovako sudio. Proliše krv svetaca i proroka, i zato si im dao da piju krv, to su zaslužili. Čuo sam gdje i oltar govori: da, Gospodine Bože svemogućí, istiniti su i pravedni tvoji sudovi. Četvrti anđeo izli svoju čašu na sunce, koje sprži ljude vatrom. Od velike želje ljudi se gotovo spržiše i psovali su ime Boga koji ima vlast nad ovim zlima i ne obratiše se da bi dali Bogu slavu.

Glas iz hrama, vjerojatno glas anđela, zapovijeda izlijevanje čaša po čitavom svijetu: po kopnu, moru, suncu i zraku. Te su nevolje vrlo srodne nevoljama trublji, ali su mnogo teže i pokazuju da su konačni događaji posve blizu. Njihovi se uzori djelomice vide u egipatskim nevoljama, a uperene su, uglavnom, protiv nepokorenoga poganskog svijeta. Kod prve i pete nevolje izrično se kaže da pogađaju Antikristovo kraljevstvo i njegove pristaše. Svrha je nevoljama da se ljudi obrate, ali se ta svrha ne postizava, 16, 9. 11. Prve četiri nevolje pogađaju prirodu jednako kao i prve četiri trublje u 8, 7—12, ali je sada razaraju u znatno većoj mjeri. Prva čaša izlijeva se na kopno i donosi ljudima veoma bolne čirove. Možda to biva za kaznu zbog žiga zvijeri. Uzor za tu kaznu je šesta egipatska nevolja: Mojsije i Aron, pred očima faraona, bacaju čađu prema nebu, i na ljudima i na stoci nastaju gadni čirovi, Ex 9, 8—12¹³. Druga se čaša izlijeva u more, i voda postaje kao »krv od mrtvaca«, tj. postaje — u izvjesnom smislu — gusta i pokvarena, tako da sve živo u moru pogiba¹⁴. Treća se čaša izlijeva na rijeke i vodene izvore i pretvara ih u krv. Tako je prva egipatska nevolja svu vodu Nila i njegovih rukava i kanala pretvorila u »krv«, Ex 7, 14—25. Sveti i proroci su vjerni kršćani i vjerovjesnici koji su podnijeli mučeničku smrt, cf. 18, 24. Već su Židovi vjerovali da su anđeli postavljeni nad svim prirodnim pojavama i silama.¹⁵ I o-

---

12. Sud nad Babilonom počinje u 16,1—21, i Božja kazna obara se ponajprije na prirodu. Tek u gl. 17 i dalje detaljno se iznosi Božja kazna Babilona. Prve 4 nevolje uperene su protiv prirode, premda trpe i ljudi. Ostale 3 uperene su protiv ljudi, iako kod toga strada i priroda. Posve je razumljivo da se neke misli ponavljaju kod pečata, trublji i čaša, jer sve vizije prikazuju, manje više, iste nevolje, samo u sve većem stepenu.

13. Prema nekim tumačima, zlo »prve čaše« dolazi ili od burnog stanja na zemlji ili zbog neke zarazne bolesti. Neki čak pomišljaju na jaku grižnju savjesti.

14. »Druga čaša« znači pojačano zlo druge trublje. Eventualna djelatnost kozmičkih faktora (raznih plinova) i vulkansko razaranje morskog dna moglo bi većim dijelom uništiti život u morima. Ovdje se simbolički kaže: more je postalo kao krv od mrtvaca.

15. »Treća čaša« znači također pojačanje treće trublje. Od »jedne trećine«, o kojoj je govor u trećoj trublji, postaje općenito zlo treće čaše, premda se ne kaže da je zlo zahvatilo sve rijeke. Voda postaje »krv«, tj. neuporabiva za piće. Grešnici su prolili krv svetaca i novozavjetnih mučenika i zato, slikovito govoreći, moraju »piti krv« iz rijeka. Glede anđela cf. WIKENHAUSER, o. c. str. 105.

vdje, u Apokalipsi, vidimo anđela voda, ognja, vjetrova, 7, 1; 14, 18. Pod oltarom razumijevaju se ovdje duše mučenika, 6, 9—11. Četvrta čaša izlijeva se na sunce i postaje nenasnosna vrućina.¹⁶

VIII. Posljednje tri čaše

U 16, 10—21 gledamo preostale tri čaše: peti anđeo izli svoju čašu na zvijerino prijestolje i potamni njezino kraljevstvo; ljudi su grizli svoje jezike od bola i psovali Boga nebeskoga zbog svojih bolova i čirova i nisu se pokajali za svoja djela. Šesti anđeo izli svoju čašu na veliku rijeku Eufkrat, i njezina voda presahnu da se napravi put kraljevima od sunčanog istoka. Tada vidjeh gdje iz gubice zmaja i iz gubice zvijeri i iz usta laž noga proroka izlaze tri nečista duha poput žaba. To su bili đavolski dusi koji čine znake i dolaze ka kraljevima svega svijeta da ih skupe na boj za veliki dan svemogućega Boga.

Evo dolazim kao tat: blago onomu koji je budan i koji čuva svoje haljine da ne hoda gol i da se ne vidi njegova sramota!

Nečisti dusi sabraše kraljeve na mjesto koje se hebrejski zove Harnagedon. Sedmi anđeo izli svoju čašu u zrak, i iz hrama, od prijestolja, izađe jaki glas koji reče: svršeno je! Tada nastade sijevanje munja, grmljavina i gromovi i veliki potres na zemlji kakav ne bijaše nikada otkako su ljudi na zemlji, tako jak i velik potres. Veliki grad razdijeli se na tri djela i poganski gradovi padoše. Veliki Babilon spomene se pred Bogom da mu dađe čašu ljutoga vina svoje srdžbe. Svi otoci iščeznuše i gore se ne nađoše. Na ljude pade tuča s neba, teška kao talenti, i ljudi su psovali Boga radi zla od tuče, jer je njezino zlo bilo vrlo veliko.

Peta se čaša izlijeva na zvijerin prijestol, tj. na glavni grad njezina carstva. Nastaje tama poput one u devetoj egipatskoj nevolji, Ex 10, 21 — 23. I tama može da bude uzrok muka, pogotovo ako se spoji sa mukama od čirova. Ima tumača koji nisle da je ovdje tekst pokvaren.¹⁷ Šesti anđeo izlijeva svoju čašu na rijeku Eufkrat. Rijeka presuši i omogućuje prelaz kraljevima od sunčanog istoka. To su »desetorica kraljeva« koji zajedno sa Antikristom razaraju grad Babilon: 17, 12. 16. Dakle, Bog čini čudo, i vojska prelaze po suhom. Suvremeno-povijesna pozadina ove vizije je činjenica da su Parćani bili najopasniji neprijatelji Rimljana, a rijeka Eufkrat bila je jaka zapreka njihovim napadajima, cf. 9, 13—21. Vojni pohod tih kraljeva protiv Babilona samo je predigra njihova kasnijeg

---

16. I kod »četvrte trublje« kao i ovdje kod »četvrte čaše« javlja se zlo u svemiru. Ali u »četvrtoj trublji« sunce počinje slabije svijetliti dok ovdje nastaje silni žar sunca. Možda se sunce sukobilo sa golemim kozmičkim oblakom. Tako je, npr., od g. 1570—1920 primijećeno 27 sukoba raznih zvijezda s kozmičkim oblacima, uslijed čega nastaju nove sjajne zvijezde.

17. Tminu »pete čaše« tumače neki kozmičkom prašinom koja se nalazi između sunca i zemlje. Ljudi su užasno patili; slikovito govoreći, »grizli su svoje jezike od bola«. Ta bol potječe možda i od čirova prve čaše. Moralne posljedice četvrte i pete čaše su jednake. Cf. WIKENHAUSER, o. c. str. 107.

boja s Jaganjcem 17, 14, odnosno mesijanske bitke u 19, 19. Oni dakle sudjeluju sa zemaljskim kraljevima u ovoj presudnoj borbi, 16, 14; 19, 19.¹⁸

Sada Ivan gleda kako iz usta zmaja, zvijeri i lažnog proroka izlaze, poput nekog »sotonskog trojstva«, tri nečista duha u obliku »žaba«. Ti dusi nastoje da lažnim čudesima skupe sve kraljeve na zemlji za borbu na sudnji dan. To je veliki dan kada će Gospod uništiti narode koji su se sabrali u boj protiv Božjega kraljevstva, cf. 6, 17; 2 Petr 3, 12. Bitka je prikazana u 16, 18—20 pod slikom »berbe vinograda«, i ponovno će se iznijeti u 19, 11—21. Istovetna je sa bitkom »desetorice kraljeva« koji se bore protiv Jaganjca u 17, 14. Démonski dusi imaju oblik »žaba«. Prema perzijskom vjerovanju žabe služe »bogu tmine« Ahrimanu, kako nam pripovijeda Plutarh¹⁹. Ovi se demoni za svoju djelatnost, vjerojatno, služe ljudima, cf. 3 Kralj 22, 22. Oni su uspjeli da skupe golemu vojsku. Riječ »Harmagedon« nalazimo samo ovdje, i vjerojatno znači brdo od Megidona. Megidon je, prema Septuaginti Magedon ili Magedo, zapravo grad što leži na jednom brežuljku na južnom rubu ezdrelonske ravnice. Utvrdio ga je kralj Salomon. U blizini grada odigralo se nekoliko krvavih bitaka. Tu bio potučen kanaanski vojskovođa Sisara, Sud 4 i 5, a judejski kralj Jozija smrtno ranjen, 4 Kralj 23,29; cf. 9,27. To će možda biti razlog zašto se brdo od Magedona smatra sabiralištem za Bogu protivnu vojsku. Pod brdom od Magedona Ivan, vjerojatno, razumijeva gorski lanac Karmela²⁰. U bibliji SZ nalazimo »ravnice Magedona«, Zah 12, 11; 2 Kron 35, 22; »vode od Magedona«, Sud 5, 19; ali nigdje »brdo od Magedona«, cf. 19, 11—21.

Ivanov izvještaj prekida se u r. 15 Kristovim pozivom da bdijemo, cf. 1 Sol 5, 2. »Odišlo« znači posvetnu milost. Neki tumači stavljaju taj redak iza 3, 3a.

»Sedam nevolja« sastoji se od istih prirodnih događaja koji su nastali uslijed bacanja, odnosno sipanja kadionice na zemlju 8, 5 i pojave zavjetnog kovčega u 11, 19: nastaje, naime, silna oluja sa tučom i potresom, ali u strahovitoj mjeri. Takva tuča sa munjom i grmljavinom javlja se i u sedmoj egipatskoj nevolji, Ex 9, 13—35. Ivan kaže da ovaj potres nadmašuje sve prijašnje, cf. Dan 12, 1; Ex 9, 18; Mk 13, 19. Otoci i bregovi »nestaju« dok se u 6, 14 samo »miču sa svojih mjesta«. Babilon se raspada u »tri dijela«, a i mnogi drugi poganski gradovi se ruše. Potres Babi-

---

18. Rijeka se Eufrat spominje u »šestoj čaši« kao i u šestoj trublji — prema nekim tumačima eshotološkog smjera — samo šematski, tj. odanle su vazda dolazili kraljevi da se bore protiv izabranog naroda. Ti su kraljevi istovetni sa onima u r. 14 kao i sa 10 kraljeva u 17,12. Kao što se u 11,7 proleptički kaže da zvijer »izlazi iz bazdana«, iako ona tek u gl. 13 počinje djelovati, tako se ovdje govori o kraljevima a tek u 17,12 vidi se njihov odnos prema zvijeri. Njihovu sudbinu vidimo u r. 16 i napose 19, 19. Nevolja šeste čaše je u tome što su se kraljevi skupili da budu uništeni, cf. 2 Mojs 8,3. Od nevolja u prirodi prelazi se dakle na ratne strahote.

19. Nečisti dusi u slici »žaba« tvore prividna čudesa te podsjećaju na faraonove vrače koji su htjeli oslabiti vrijednost Mojsijevih čudesa. Oni dolaze u slici žaba da se time upozori na demonsko podrijetlo njihove djelatnosti među kraljevima. Inače u Apokalipsi đavao nastupa kao »zmaj«. Cf. PLUTARHOV religiozni spis »Izida i Oziris« (ed. Parthey, Berlin 1850, § 46).

20. I Zidovi su vjerovali da je brdo Karmel tip zla.

lona samo je predigra za njegovo potpuno razorenje u gl. 18. Unatoč tolikome zlu sedme čaše ljudi se ne popravljaju, i zato ih čeka propast²¹.

IX. Babilon

U 17, 1—6 iznosi nam Ivan viziju žene na zvijeri²²: jedan od sedmorice anđela koji su imali sedam čaša reče mi: hajde da ti pokažem sud velike bludnice što sjedi na mnogim vodama, s kojom su bludno grijevali zemaljski kraljevi i stanovnici zemlje opili se njezinim bludnim vinom. Anđeo me odvede u duhu u pustinju i vidjeh ženu gdje sjedi na skrletnoj zvijeri koja bijaše puna psovačkih imena i imaše sedam glava i deset rogova. Žena bijaše obučena u grimiz i skrlet i ukrašena zlatom, dragim kamenjem i biserjem: u ruci je imala zlatnu čašu punu gadnog i morskog svoga bluda. Na čelu joj bijaše napisano ime: tajna, veliki Babilon, majka bludnica i zemaljskih gadova. Žena je bila pijana od krvi svetaca i od krvi Isusovih svjedoka. Kad je vidjeh, vrlo se začudih. Anđeo mi reče: što se čudiš? Kazat ću ti tajnu žene i zvijeri sa sedam glava i deset rogova: zvijer bijaše i nije, izaći će iz ponora i otići će u propast, i zadivit će se stanovnici zemlje čija imena nisu upisana u knjizi života od postanka svijeta; zadivit će se kad vide da je zvijer bila ali sada više nije i opet će doći.

Sud nad Babilonom, što je naviješten u 16, 19, doskora će se izvršiti, cf. 14, 8. Babilon se opisuje slično kao u bibliji SZ. Tako, npr. proroci prikazuju grad Tir i Ninive u slici »bludnice«, Izai 23, 15; Nah 3, 4. Ezekijel kori Samariju i Jeruzalem kao »bludnice« zbog saveza sa poganskim zemljama. »Bludnost« je često u SZ simbol idolopoklonstva, cf. Ezek 16, 15 itd. Babilon je »velika bludnica« jer je pokvario sav svijet, cf. Rim 1, 24. »Sjedenje na mnogim vodama« spominje prorok Jeremija u 51, 13. Misli se, naime, na Eufkrat s njegovim mnogim kanalima i vodovodima. U r. 15 tumače se te »vode« alegorijski, kao poganski narodi nad kojima vlada Babilon, cf. Izai 8, 7; Jer 47, 2. Zvijer na kojoj sjedi žena,

21. Kozmičko tumačenje »sedme čaše« jest ovo: uslijed približavanja novog kozmičkog oblaka nastaje potres i tuča meteora pada na zemlju. Pojedine grude velike su kao talenti, dakle do 60 kg težine. Njima su doline gotovo zatrpane. Kod šestog pečata se kaže da su se bregovi i doline pomakle sa svojih mjesta, što dakako znači manje zlo. Sedam čaša pokazuje kakav će biti svršetak svijeta, koji je ukratko prikazan već u 14,6—20. Ono što je proročeno u 10,6.7 i u 11,15—19 i što je u 14,6—20 prikazano kao cjelina, to — prema nekim tumačima — ponavljaju vizije »čaša« rastavljajući sve u sedam slika. Pad Babilona iz 14,8 vidimo u 16,19 kao svršen. Propast ljudi koji služe Antikristu proleptički je proročena u 14,9, a zatim se ponovno iznosi u 16,2. 5—7. 9.10. 21. Isto tako se Kristov dolazak u 14,14 ponovno opisuje u 16,15. Spasenje pravednika u 14,15.16 opet se pripovijeda u 16,15. Božji sud iz 14,17—20 opet gledamo u 16,14.16. U vizijama čaša jasno se opaža kako Bog preko anđela kažnjava svijet. U 14,6—20 nije to posve očito. Premda dakle — prema nekim tumačima — vizije u 14,6—20 i vizije »7 čaša« prikazuju iste događaje, ipak je njihov redoslijed različit. Tako se, npr., u viziji 14,6—20 spominje »pad Babilona« na prvom mjestu, dok se kod vizija »sedam čaša« spominje tek u sedmoj viziji, i to samo kao simbol propasti naroda. »Sedam čaša«, dakle, nema svrhe da se sudnji dan prikaže u cjelini, nego samo ističe nekoje njegove popratne pojave.

22. Videnja koja slijede iznose detalje događaja koji sačinjavaju sudnji dan. Time se popunjuju videnja u 14,6—20 i 16,1—21. Redom nastupaju šestorica anđela: 17,1; 18,1; 18,21; 19,17; 20,1; 21,9. Kao četvrti dolazi Krist u 19,1 da detaljnije prikaže sadržaj videnja u gl. 14 i 16. Tako opet nastaje sedam odlomaka kao u 14,6—20. Povezanost svih tih dijelova vidi se po tome što u 17,1 i u 21,9 nastupaju oni isti anđeli koji su izlivali čaše. Počevši od gl. 12 vidimo Božje neprijatelje: zmaja, zvijer iz mora i lažnog proroka. Oni propadaju ovim redom: najprije nestaje Babilona kao prijestolnice, zatim se sudi zvijerima iz mora i zemlje, i napokon se zmaj obara u propast.

puna je pogrdnih imena. Možda se misli na brojna rimska božanstva. Skrletno-crvena boja znači raskoš i vanjski sjaj zvijeri. Žena »sjedi na zvijeri« jer je nosilac njezine moći. Rimske bludnice nosile su svoja imena na zlatnim vrpcama na čelu²³. Ime »veliki Babilon« je tajno ime, tj. simboličko, jer žena ne predstavlja stari Babilon na Eufratu, nego Rim. »Sveti« su vjernici, dok su »Kristovi svjedoci« propovjednici, cf. 18, 20, 24; 6, 10; 19, 2.

U 17, 9—18 iznosi nam Ivan tumačenje zvijeri i žene. On kaže: ovdje je potrebno mudro shvaćanje: sedam glava zvijeri je sadam gora na kojima žena sjedi i to je sedam kraljeva. Pet je njih palo, jedan jest, a drugi sedmi još nije došao. Kad sedmi dođe, ostat će samo kratko vrijeme. Zvijer je osmi kralj, ali je i od sedmorice i u propast ide. Deset rogova je deset kraljeva koji još nisu primili kraljevstva nego će kao kraljevi primiti vlast zajedno sa zvijeri kroz kratko vrijeme. Oni su jednodušni i svoju silu i vlast dat će zvijeri. Ratovat će s Jaganjem i Jaganjac će ih pobijediti jer je Gospodar gospodara i Kralj kraljeva. S njime će pobijediti i vjernici izabrani i pozvani od Boga. Anđeo mi reče: vode koje si vidio gdje sjedi bludnica, to su svi narodi. Deset rogova i zvijer zamržit će na bludnicu, učinit će je pustom i golom, pojest će njezino meso i spaliti je ognjem. Bog je, naime, dao u njihova srca da izvrše njegovu odluku i da jednodušno postupaju, a svoju vlast da dadu zvijeri dok se ne ispune Božje riječi. Žena koju si vidio jest veliki grad koji vlada nad zemaljskim kraljevima.

Anđelovo tumačenje je u stvari proročka izjava napisana za one koji je razumiju. Anđeo, dakle, ne otkriva tajnu zvijeri i žene, nego samo daje čitaocima izvjesnu uputu. Čitalac treba da bude mudar ako želi stvar pravo razumjeti. To je možda razlog da se »tajna« zvijeri i njezina broja neće otkriti do sudnjega dana.

Za zvijer se kaže: nekoć je bila ovdje ali sada nije. Duskora će izaći iz bezdana i bit će ovdje, a zatim će ići u propast. Zvijer je dakle Antikrist, koga Pavao naziva »sinom propasti«: 2 Sol 2, 3. 8. Zvijerini predikati: »bijaše i nije i bit će opet« tvore kontrast Božjim predikatima: jest, bijaše i dolazi. Zvijer izlazi iz »bezdana«, i sada, u Ivanovo doba, nije više na zemlji. Nalazi se u bezdanu iz kojega će tek izaći da se pojavi na zemlji. Kad dođe, ratovat će sa »dvojom svjedoka« i pobijedit će ih. Ljudi će joj zatim iskazivati božansku čast. Ova djelatnost zvijeri trajat će tri i po godine i bit će ispunjena borbom protiv svetaca, 11, 7; 13, 1. 5. 7. Smisao je, dakle, u r. 9 ovaj: netko je bio nekoć na zemlji i sada se nalazi u bezdanu, odakle će doći i pojaviti se kao Antikrist. Poganski svijet poklonit će mu se, cf. 13, 3. 8. No u 17, 8 zvijer je isto što i jedna od njezinih glava, cf. 13, 3 sa 13, 12. 14. Prema tome, po mišljenju nekih tumača, zvijer predstavlja kraljevstvo sa sedam kraljeva koji sukcesivno vladaju, r. 10; zatim jednoga od tih kraljeva, i to Antikrista. Zvijer je zapravo ovdje ako je sada ovdje jedna od njezinih glava. Prema tome, riječi »nije ovdje« znače: pošto nema ovdje »glave« koja predstavlja Antikrista, nema to kraljevstvo Antikristov karakter. Dakle, zvijer u strogom smislu riječi nije ovdje.

23. Cf. WIKENHAUSER, o. c. str. 111.

Za sedam glava daje anđeo dvojako tumačenje: glave znače »sedam bregova« na kojima žena sjedi. Dakle je žena grad sagrađen na sedam brežuljaka. Ovo tumačenje pretpostavlja da apostol pod Babilonom razumijeva Rim, koji je u starini bio poznat kao grad na sedam brežuljaka. »Sedam glava« znače nadalje »sedam kraljeva«. Zvijer je dakle kraljevstvo sa sedam kraljeva koji redom vladaju. Petorica od njih pripadaju prošlosti, šesti vlada u Ivanovo doba, dok će sedmi vladati samo kratko vrijeme. Prema tome, vlast ove sedmorice kraljeva brzo će svršiti. Za njima dolazi »osmi kralj«, koji je ujedno Antikrist, odnosno zvijer koja »bijaše i nije« prema r. 8. Taj osmi kralj već je jednom vladao u prošlosti. Zatim je odstupio, i sada se vraća. Ali on je ujedno i jedan od sedmorice, i dolazi ponovno kao osmi, a to može biti samo onaj koji je za vrijeme svoje vladavine pokazao Antikristovu narav. Prema suvremeno-povijesnom tumačenju to je bio Neron kao prvi progonitelj kršćana. Za Nerona kaže legenda da je bio ubijen ali će opet oživjeti.²⁴ I prema 13, 3 jedna od zvjerinih glava ima »smrtnu ranu«, a prema 13, 14 zvijer je »ranjena mačem« ali je opet oživjela. Ovo oživljavanje jamačno je isto što i ponovni dolazak iz bezdana 17, 8. Svemu tome svijet se »silno čudi«: 13, 3; 17, 8. Ubijenu »glavu« kao Nerona prvi tumači crkveni otac Viktorin Petavski.²⁵ Kao »Nerona koji se vraća« tumači isti otac »zvijer što dolazi iz bezdana«, odnosno »osmu glavu«. Nije, dakako, ispravno Viktorinovo doslovno shvaćanje legende o Neronu. Neki tumači ipak misle da je Ivan upotrijebio legendu o Neronu da izrazi ovu misao: u Antikristu ponovno ustaje prvi progonitelj kršćana Neron. Sigurno je da Ivan u Antikristu nije gledao historijskog Nerona koji se vraća.²⁶

Deset roгова zvijeri također znače kraljeve, ali ne prije spomenutu sedmoricu. Ovih »deset kraljeva« javlja se odjednom. U Ivanovo doba nemaju još kraljevske vlasti, nego je dobivaju kroz kratko vrijeme zajedno sa zvijeri kad nastupi. Oni se složno podlažu zvijeri, dakle su u nekom smislu vazali, odnosno saveznici Antikrista. Upravo tim savezom dobivaju svoju kraljevsku vlast. Njima se pripisuju dva ratna pothvata: prvo, borba protiv Jaganjca i njegove pratnje. Jaganjac ih pobjeđuje. Ne kaže se gdje će se odigrati ta bitka ni kada. Možda je istovjetna sa bitkom u 19, 11; cf. 16, 12. Možda su deseterica kraljeva već prije bili poraženi od Jaganjca, jer ovaj dolazi u boj sa krvavom haljinom, 19, 11. Drugi ratni pot-

24. Vidi *Bogoslovska smotra*, 1964, br. 1, str. 51. toč. 7.

25. U svom komentaru Apokalipse (*Patrol. lat. V*, 317 sl.)

26. Ima još jedno suvremeno-povijesno tumačenje žene i zvijeri: zvijer koja »bijaše i nije i doći će«, podsjeća nas na smrtno ranjenu glavu u 13,3 koja je iscijelila, dakle na Nerona koji je »ponovno oživio« u Domicijanu. Ako pri brojenju glava isпустimo careve Galbu, Otona i Vitelija, preostaju nam sedmorica: August, Tiberije, Kaligula, Klaudije, Neron, Vespazijan, Tito. Domicijan kao »osmi« bitno je istovetan s jednim od prijašnjih careva, naime s Neronom, dakle ne broji se posebno. Zvijer se upravo počinje dizati iz bezdana i razvijati svoju djelatnost, ali brzo propada. — »Sedam glava« je »7 bregova« na kojima žena sjedi, a ujedno je to »7 kraljeva«. To je, dakle, Rim i njegovih sedam brežuljaka. Identificiranje glava sa brežuljcima i kraljevima ne znači da je taj tekst kasnije dodan. Takvih primjera nalazimo i u SZ: Danijel, npr., poistovjetuje kralja i kraljevstvo u 2,36.39. Tumači se razilaze u pitanju koji bi to kraljevi bili. — »10 kraljeva« u r. 12 vjerojatno su vazali ili saveznici glavne vlasti. Možda su to namjesnici rimskih provincija. Oni znače pojačanu opasnost za Božje slugе. Vidi *Bogoslovska smotra*, 1964, str. 51. toč. 8.

hvat tih kraljeva vremenski se stvarno zbiva prije prvoga: pod vodstvom zvijeri navaljuju kraljevi na grad Babilon i opustoše ga, cf. Ezek 23, 25—29. Broj »10« svakako treba uzeti u šematskom smislu. Mnogi tumači drže da su ti kraljevi istovetni sa »istočnim kraljevima« u 16, 12. Prema njima, slika koja prikazuje zvijer sa deset kraljeva kako idu u boj protiv Babilona osniva se na legendi o Neronu koji, navodno, prema vjerovanju puka, nije umro nego je pobjegao k Parćanima i na čelu vojske krenut će protiv Rima da osveti svoj gubitak prijestolja. Drugi tumači opet kažu da su deseterica kraljeva zapravo »svi kraljevi svijeta« koji se podlažu Antikristu i stavljaju se njemu na raspoloženje kod »Harmagedona«. Žena što sjedi na skrletnoj zvijeri jest glavni grad Antikristova kraljevstva. No žena sjedi i na »vodama«, tj. narodima, cf. Izai 8, 7; Jer 47, 2 gdje se s »vodama« uspoređuju neprijateljske vojske.²⁷

27. Ima i ponešto drukčije eshatološko shvaćanje žene i zvijeri: u r. 1 se kaže da žena »sjedi na vodama«, a u r. 3 da »sjedi na zvijeri«, dok u r. 9 »sjedi na sedam brežuljaka«. Dakle, u r. 9 kaže se ista misao kao u r. 1 i 3. Možemo, dakle, brežuljke shvatiti simbolički. »Sedam glava« su sedam kraljeva odnosno sedam kraljevstava. Ta kraljevstva nastaju jedno za drugim, r. 10. Prema tome se i Antikristovo kraljevstvo razvija preko sedam minulih svjetskih kraljevstava. U Sv. Pismu često je brdo simbol Božjega kraljevstva ali i svjetovnih kraljevstva, cf. Jer 51,25; Zah 4,7; 6,1—8. Sedam kraljevstava odnose se prema gradu kao temelj prema zgradi, cf. r. 1. 3. 7. 15. Zato je »sedam glava« zvijeri isto što i »sedam bregova«, tj. sedam kraljevstava. Antikristovo kraljevstvo u stvari je reprodukcija svih prijašnjih kraljevstava. Glavni grad njegova imperija diže se također kao sinteza svih prijašnjih prijestonica. Glavni grad zahvaljuje svoj opstanak i moć svim narodima svijeta, Antikristovu kraljevstvu i bivšim kraljevstvima. Antikristovo kraljevstvo, na neki način, stvara i podržava svoju prijestolnicu, ali ujedno i samo nastaje njezinom pomoći. U r. 10 ne govori se o zvijeri kao u r. 8, nego o njezinih sedam glava. Dakle, to nije jedno kraljevstvo, nego niz kraljevstava koja su postojala u povijesti. I kada se kaže: pet ih je palo, jedan jest, a drugi još nije došao, znači da šesto kraljevstvo postoji. Ovdje se dakle broj 7 uzima u običnom, a ne simboličnom smislu. Šesto je dakle carstvo rimsko koje je postojalo u Ivanovo doba. Prije toga postojao je Egipat, Asirija, Babilonija, Medoperzija i Macedonija. Ne znači to da nije bilo i drugih kraljevstava na svijetu, ali ona izravno ne učestvuju u stvaranju Antikristova kraljevstva, cf. 20,8. Kad nastupi »sedmo kraljevstvo«, odnosno »deset kraljeva«, postojat će tako dugo dok ne proizađe iz njih Antikrist. Potom će brzo nestati, cf. 12,12; 13,5. »Sedam glava« znači, dakle, niz svjetskih kraljevstava od prvoga do posljednjega. »Sedam glava« znači najprije »10 kraljeva«, a zatim Antikristovo kraljevstvo. Dakle je sedma glava isto što i zvijer. Antikrist sa svojim kraljevstvom proizlazi iz sedam prošlih kraljevstava i utoliko ih sve u sebi sadržava. Ali, Antikristovo kraljevstvo, ukoliko svoj opstanak duguje Antikristu, nešto je drugo negoli sedam bivših kraljevstava. Ne stavlja se dakle u isti red s njima. Antikristovo kraljevstvo proizlazi iz »10 kraljeva«, i na taj način se historijski neposredno s njima povezuje. Utoliko se može staviti u red »sedam glava«. Međutim, čim se u njemu pojavi Antikrist, smatra se kao posebno kraljevstvo koje je slikovito predočeno kao zvijer. Iz prošlih svjetskih kraljevstava, tj. iz kontinuiteta njihova duha i nastojanja stvara se »veliki grad«, Babilon posljednjega doba. Iz 13,1 i 17,3 vidimo da »rogovi« znače »deset kraljeva«. Ovi će prema Dan 7,3 oboriti rimsko carstvo. Broj 10 treba ovdje uzeti simbolički, dakle 10 rogova znači mnoštvo kraljevstava. Antikristovo kraljevstvo prikazuje se dakle u Apokalipsi u 3 lika: kao »sedma glava«, »deset rogova« i »zvijer«.

»Vode« slika naroda i plemena, cf. Izai 8,7; Jer 47,2. Iz r. 16—17 vidimo da su se pojavili protivnici »žene na zvijeri« premda se ovoj poklonio sav svijet. Slikovito se kaže da su protivnici »jeli ženino meso i spalili je«, cf. Ezek 23,29; Mih 3,3. Protivnici su pristajali uz ženu dok se nisu ispunile Božje riječi. Bili su dakle sredstvo u Božjoj ruci čak i protiv svoje volje. Antikristovo kraljevstvo zamrzit će, prema tome, na svoju prijestolnicu, i neće je samo poniziti nego i do kraja uništiti. Razlog toj mržnji ne navodi se u Apokalipsi, ali nam povijest često pokazuje primjere raspadanja pojedinih kraljevstava uslijed gradanskih ratova. To osobito vidimo u staroj grčkoj i rimskoj povijesti. Pobjedit će, dakle, Antikrist dok će prijestolnica propasti, cf. Ezek 38,21; Zah 14,13. Poslije propasti prijestolnice započinje Antikrist borbu protiv Božjih slugu, 16, 13—16, ali doskora i on propada.

Oдавle vidimo da je Rim, odnosno rimsko carstvo, tip Antikristova kraljevstva, kako danas tumači većinom drže.

X. Pad Babilona²⁸

U gl. 18—19 nalaze se opširne vizije propasti Babilona. Ovdje se ističu tri momenta: u 18, 1—24 prikazuje se pad Babilona, a u 19, 1—10 radosni aleluja na nebu zbog pada Babilona, dok se u 19, 11—21 iznosi Kristova pobjeda nad zvijerima.

U prvoj viziji pada Babilona kaže apostol: vidio sam anđela gdje silazi s neba, koji je imao veliku vlast, i zemlja se zasjala od njegove slave. Viknuo je jakim glasom: pade, veliki Babilon, velika bludnica i postade stan i tamnica nečistim dusima i boravište mrskih ptica. Od žestokog vina njezina bluda pili su svi narodi i zemaljski su kraljevi s njome bludno grijehili, a trgovci se obogatili od njezine raskoši. Drugi glas s neba reče: izadite iz nje, narode moj, da ne budete dionici njezinih grijeha i da vas ne stigne njezino zlo. Njezini grijesi dopriješe do neba i Bog se opomenu njezinih nepravda. Platite joj kao što je ona platila vama i uzvratite joj dvostruko za njezina zlodjela. Koliko se naslađivala, toliko joj podajte tuge i muke. Ona doduše govori: sjedim kao kraljica i neću vidjeti tuge. Zato će u jedan dan doći njezina zla: tuga, glad i smrt. Spalit će se ognjem jer je jak Gospodin koji joj sudi. Za njom će plakati i jadikovati zemaljski kraljevi kad opaze dim od njezina požara. Stajat će izdaleka i govoriti jao, jao veliki grade Babilone, jer u jedan čas dođe tvoja kazna. Zemaljski trgovci plakat će i jaukat će za njom jer njihova blaga nitko više neće kupovati. Govorit će: jao, jao veliki grade, bio si obučen u grimiz i skrlet, urešen zlatom i dragim kamenjem, i gle u jedan čas propade toliko bogatstvo! Svi mornari stajat će izdaleka i vikati: tko je bio jednak ovome velikom gradu. Svoje glave posut će prahom i tužno vikati: jao, jao, veliki grade, u kojem se obogatiše svi koji imaju lađe na moru, kako si opustošen u jedan čas!

Veseli se nad njime nebo i sveti apostoli i proroci jer je Bog na njemu osvetio vas!

Tada jedan jaki anđeo uze kamen, velik poput mlinskog kamena i bacila ga u more govoreći: tako će biti bačen Babilon, veliki grad, i neće ga više biti. Njegovim čaranjem bili su zavedeni svi narodi i u njemu se našla krv proroka i svetaca Božjih.

»Svjetlo slave« pripada Bogu i svim nebeskim bićima, cf. Lk 2, 9. Kad je Gospod ulazio u hram, zasjala se zemlja od njegove slave, Ezek 43, 2, a i »novi Jeruzalem« prima svoje svjetlo od Gospodnje slave, Apk 21, 23. Anđeo naviješta propast Babilona kao svršenu činjenicu, cf. 14, 8. Sam opis propasti naslanja se na starozavjetne tekstove, gdje se gotovo istim riječima, samo opširnije, iznosi propast Babilona, Ninive i Edoma, Izai 13, 9, 22; 34, 11—15; Jer 50, 39; Sof 2, 13.

Odlomak 18, 4—8 prenosi nas u doba neposredno prije izvršenja kazne.²⁹ Nebeski glas, možda sam Krist, poziva Božji narod da napusti grad Babilon. Uzor za ovu scenu nalazimo u Jer 51, 6, 45, gdje se Židovi

28. Anđeo je obećao Iivanu da će mu napose pokazati »sud nad velikom bludnicom«, tj. nad Antikristovom prijestolnicom. Ovo obećanje anđeo sada ispunja u 18, 1—20 i 18, 21—19, 10.

29. U 18, 4—8 gledamo događaje koji znače pripremanje suda, a u 18, 9—20 vidimo izvršenje suda. U 19, 1—10 iznose se događaji poslije suda. Pad Babilona opisuje se dakle u 17, 1—19, 10. U r. 2 se pad Babilona iznosi proleptički kao i u 14, 8. Sam opis pada formalno se naslanja na Izai 29, 1; 13, 21; Jer 27, 39 itd. Čak se i »životinje« nabrajaju slično kao u Izai 34, 11.

također pozivaju da napuste Babilon. Sjetimo se i Lotova izlaska iz Sodome: Gen 19, 12; Lk 17, 32. Izvršioi Božje kazne su ili »kraljevi« u 17, 16 ili anđeli koji se tim kraljevima služe. I za ovo nalazimo uzor u Jer 50, 15. 29. Dvostruko uzvraćanje zla dokazuje da je kazna vrlo osjetna, Jer 16, 18; 17, 18; Izai 40, 2. Glede nagle porpasti Babilona vidi Izai 47, 8.

Odlomak r. 9—19 prenosi nas u vrijeme kada je kazna doista izvršena nad Babilonom i dim od ognja se već diže uvis. Ovo zapravo nije više vizija, kako misle neki tumači, nego proroštvo o propasti grada u obliku pjesničke tužaljke. Sličnu tužaljku nalazimo i kod proroka Ezekijela kad govori o propasti grada Tira. Prelaz futura u sadašnjost odnosno prošlost dokazuje živahnost proroštva. I sa literarne strane ima odlomak veliku pjesničku vrijednost.³⁰ Za tužaljku kraljeva nalazimo uzor u Ezek 26, 15—19. Kraljevi se spominju u 17, 2; 18, 3; ali to nisu deseterica kraljeva iz 17, 12. 16. Tužaljka trgovaca i mornara nalazi se u Ezek 27. Ljudska tjelesa i duše jesu robovi, Ezek 27, 13. Neki tumači drže da bi r. 14 bolje stajao iza 18, 22. Sveti, apostoli i proroci su kršćanski mučenici, cf. 16,6. Ukoliko je Babilon isto što i Rim, možemo pod riječju »apostoli« razumjeti Petra i Pavla koji su oko god. 67. podnijeli mučeničku smrt u Rimu.

U r. 21—24 nalazimo simbolički prikaz kazne Babilona. I tome je uzor u Jer 51, 60—64. Svirka i pjesma u gradu prestaju, cf. Izai 24, 8; Ezek 26, 13. Ne čuje se više buka zanatlija niti šum mlinova, cf. Jer 25, 10. Noćne svjetiljke više se ne pale, cf. Jer 25, 10. Nema ni svečanih svadbi, cf. Jer 7, 34; 16, 9. Gradski bogataši bili su zapravo gospodari zemlje i kvarili su narode. Oni su prolili krv proroka i Božjih svetaca, cf. Izai 23, 8; Jer 51, 49; Apk 17, 6; 18, 20.

XI. Aleluja na nebu. Pobjednik Krist

U 19, 1—21 nalazi se aleluja na nebu zbog pada Babilona i dolazak vječnog suca, i to u dvije vizije. U prvoj viziji (r. 1—10) kaže apostol: čuo sam jaki glas velikoga mnoštva na nebu: aleluja! Neka je hvala i slava Bogu našem jer su istiniti i pravedni njegovi sudovi. Gospod je osudio Babilon, veliku bludnicu, koja je svojim bludom kvarila zemlju. Gospod je zatražio krv svojih slugu iz njezine ruke, i njezin dim diže se u vijek vjekova. Tada padoše ničice dvadeset i četiri starješine i četiri bića i pokloniše se Bogu govoreći: amen, aleluja!. I izađe glas iz prijestolja i reče: hvalite Boga našega sve njegove sluge i koji ga se bojite, mali i veliki. Čuo sam i glas velikoga mnoštva kao šum mnogih voda i kao glas jakih gromova: aleluja! Zavladao je Gospodin Bog naš! Zato, radujmo se i kličimo, dajmo slavu njemu jer dođe svadba Jaganjca i njegova se zaručnica pripravila. Dade joj se da se obuče u čisto sjajno platno, a to su pravedna djela svetaca. Glas mi reče: napiši: blago onima koji su pozvani na svadbenu gozbu Jaganjca! Ovo su istinite Božje riječi. Tada sam pao pred njegove nego da mu se poklonim, ali mi reče: nemoj, jer ja sam Božji slu-

30. Popis robe u r. 11 dokazuje najveći raskoš u gradu. U Ezek 27 nalazimo nešto slična. »Ljudske duše« nisu gladijatori, nego bijedni i zapušteni ljudi uopće. Pod »sjajnim i obilnim« treba možda razumjeti »poljski prirod«, cf. Izai 30, 23. Time se zgodno nadopunja smisao izraza »voće radosti«, što može značiti finije zemaljske plodove. »Amom« je indijska mirodija za mazanje kose. Što je zornija slika babilonskih trgovaca i što je veće njihovo bogatstvo to je strašnije uništenje toga bogatstva »u jedan čas«.

ga kao i ti i tvoja braća proroci koji po Duhu Svetom naviještaju Krista. Bogu se klanjaj!

U drugoj viziji (r. 11—21) kaže se: vidio sam otvoreno nebo, i gle konj bijelac, i onaj koji je sjedio na njemu zove se Vjerni i Istiniti koji sudi po pravdi. Oči su mu plamene, a na glavi mu mnoge krune. Njegova imena ne zna nitko do on sam. Obučen je u haljinu natopljenu krvlju, i njegovo je ime Riječ Božja. Pratile su ga nebeske vojske na bijelim konjima, obučene u čisto bijelo platno. Iz usta izlazio mu je oštar mač da njime pobije narode. Gvozdenim žezlom vladat će nad njima i on gazi tije-sak žestokoga vina Božjega gnjeva. Na haljini i na bedru ima napisano ime: Kralj kraljeva i Gospodar gospodara. Potom sam vidio jednog anđela koji je stajao na suncu i viknuo jakim glasom pticama pod nebom: dođite i skunite se na veliku Božju gozbu, da jedete mesa od kraljeva i vojvoda, od silnika i konjanika, od slobodnjaka i robova, od malih i velikih. Vidio sam i zvijer, i zemaljske kraljeve i njihove vojske: skupiše se da zametnu boj s onim što sjedi na konju i s njegovom vojskom. I uhvaćena bi zvijer i s njome lažni prorok. Živi su bili oboje bačeni u ognjeno i sumporno jezero. Ostali ljudi bili su ubijeni mačem što izađe iz usta onoga što sjedi na konju. I sve ptice nasitiše se njihovim mesom.

U 19, 1—10 nalazi se zahvalna pjesma nebeskih stanovnika što je Babilon osuđen i što predstoji svadba Jaganjca.³¹ Pjesmu jamačno pjevaju anđeli, a vjerojatno i ostali stanovnici neba. Pjesma počinje i svršava sa aleluja, tj. »hvalite Gospoda«, cf. Psalme na mnogo mjesta; Tob 13, 18. Ta je riječ vrlo rano ušla u crkvenu liturgiju. U SZ označuje se Bog kao »zaručnik«, odnosno kao »suprug« izraelskog naroda, Ozej 2, 16; Izai 54, 6; Ezek 16, 7. U NZ je ta slika prenesena na Krista i Crkvu, 2 Kor 11,2; Ef 5,25.32. Slika znači najužu vezu između Krista i Crkve koja je Kristovom krvlju otkupljena, 5, 6. 9; 7, 14; 14, 3. Sam Krist uspo-ređuje mesijansko doba sa gozбом i svadbom. Krist je zaručnik a njegovi odabranici, tj. Crkva, jesu zaručnica, Mt 22,1; 25,1; Mk 2,19; Iv 3,29³² Byssus je dragocjeno lagano platno, ovdje simbol dobrih djela³³, cf. 14,13. Braća su, prema paralelnom mjestu u 22, 9, proroci a ne vjernici uopće. »Isusovo svjedočanstvo« ima tko vjeruje u Božju objavu dobivenu po Isusu, prema njoj živi i drugima je naviješta. To osobito čine proroci i mučenici u 6, 8. Kao posrednici Božje objave zovu se Božje sluge u eminentnom smislu riječi, cf. 1, 1; 10, 7; 11, 18; 22, 3. Sposobnost im daje Duh Sveti. Zato je ovdje »Isusovo svjedočanstvo« isto što i »duh proroštva«, cf. Iv 14, 26; 16, 13. Anđeo je Ivanov »drugar u službi«, jer po Kristovu nalogu predaje apostolu Božju objavu i time vrši službu proroka.³⁴

Nakon uništenja Babilona vizionarno se prikazuje kazna Antikrista i njegovih sljedbenika³⁵ u 19, 11—21. Ovaj se odlomak obično naziva »mesijanska bitka«, jer Krist dolazi kao vojskovođa na čelu vojske i pobjeđuje

31. Nakon izvršene Božje kazne stanovnici neba slave Božju moć i pravednost, cf. 4, 8—11; 5, 8—14; 11, 15—19 i 12, 10—12. Svi ovi hvalospjevi čine zapravo jednu cjelinu.

32. Dok je »bludnica« sjajno obučena, dotle »zaručnica Jaganjca« ima na sebi samo platno.

33. Byssus, hrvatski »bez«, često je fina pamučna tkanina, žute, rjeđe crvenkaste boje.

34. U r. 10 Ivan se klanja anđelu ne kao Bogu, nego da mu iskaže svoje poštovanje jer stoji pod dojmom radosnih događaja. Tako tumači Toma Akvinski. Anđeo prenosi to štovanje na Boga ističući misao: anđeli i proroci, odnosno apostoli, »jednaki« su ukoliko daju jednako svjedočanstvo za sudnji dan. »Isusovo svjedočanstvo« je — prema nekim tumačima — objava o Božjem sudu koju daje Krist.

35. Počinje posljednji čin Božjega suda u 19, 11—16. Nebo je otvoreno cf. 4, 2.

svoje protivnike. Već »šesta čaša« dovodi do skupljanja zemaljskih kraljeva i njihovih vojski za bitku kod Harmagedona 16, 13—16. U apokaliptičkoj predaji veoma je značajno ovo konačno uništenje bezbožnih sila. Ovo je, naime, uništenje usko povezano sa starozavjetnom idejom Božjega suda nad narodima: Jahve će prije uspostave svoga kraljevstva u Palestini u »velikom boju« pobijediti sve narode protivne Izraelu, Joel 4, 1—3. 11—16; Zah 12; 14, 3; Ezek 38; cf. Apk 14, 20. U suvremenoj židovskoj teologiji ovoj se ideji dodala nova misao: Mesija kao kralj borbom uništava neprijateljske narode³⁶, 4 Ezdr 13; Psal Salom 17, 22.

»Konjanik na bijelom konju« je očito sam Krist kao Mesija. I Pavao ga prikazuje gdjekada kao borca, 1 Kor 15, 25. Već u SZ slavi se Mesija kao pravedni sudac, Izai 11, 3; cf. Psal 96, 13. I u kasnijoj židovskoj literaturi ističe se Mesija svojom pravednošću, Psal Salom 17, 31; 35; cf. Dap 17, 31. Mesija, u znak svoje neograničene moći, ima mnogo »dijadema« na glavi, dok zvijer samo sedam. Mesija ima tajinstveno ime koje nitko — u punom smislu riječi — ne razumije osim njega. Ne kaže se gdje je ime upisano. Prema antiknom shvaćanju ime označuje bit imenovanoga. Dakle Mesijinu bit nitko od stvorova ne može dokučiti. Mesija dolazi u odijelu koje je »krvlju natopljeno«. I Jahve dolazi u odijelu koje je poškropljeno krvlju na povratku nakon kazne bezbožnih naroda, Izai 63, 1. Jahve je ondje sličan onome što gazi grožđe, kome je odijelo pocrvenilo od »krvi grožđa«. Ovaj citat proroka Izaije primjenjuje Ivan na Mesiju u r. 15. Kao Mesijino ime navodi se »Riječ Božja«, dakle Logos, druga božanska osoba, kako kažu mnogi, osobito stariji tumači. Osim toga, po Kristu govori Bog ljudima i objavljuje se svijetu, cf. Hebr 1, 1; Iv 1, 1; 1 Iv 1, 1. Napokon, Krist ovdje nastupa kao vjesnik Božje pravde, r. 15. »Oštar mač« što izlazi iz Mesijinih usta jest riječ osude kojom Krist uništava neprijateljske vojske,³⁷ cf. Izai 11, 4; 2 Sol 2, 8; Mudr 18, 15; Psal 2, 9. U r. 17—18 naviješta anđeo uništenje neprijateljske vojske i poziva ptice na gozbu,³⁸ što čitamo i u Ezek 39, 17—20. U r. 19—21 prikazuje se propast zvijeri i lažnog proroka. Ne opisuje se nikakva borba nego se samo propast zvijeri i njenog proroka posve kratko spominje.³⁹ Sama Kristova pojava značila je ujedno i njegovu pobjedu, cf. 17, 14. Inače je njegovo oružje Božja riječ, odnosno evanđelje.⁴⁰

36. Jahač sa svojim imenom bitno se razlikuje od protivnika, cf. 3, 14; Psal 95, 13; Dap 17, 31. »Jahač« je »mladica iz korijena Jesejeva«; njegove »oči« znače pravedan sud, cf. 1, 14. Haljina »natopljena krvlju« dokazuje njegovu brzu pobjedu. Cf. WIKENHAUSER, o. c. str. 123.

37. Neki tumači dodaju još ove misli: Krista suca prate anđeli da budu svjedoci njegove slave i pobjede. »Mač« izlazi iz Kristovih usta jer on ne ostvaruje svoje kraljevstvo na sudnjem danu borbom ni proljevanjem krvi, cf. Izai 11, 4. Zaista je opravdano ime na haljini i bedru konjanika: Kralj kraljeva i Gospodar gospodara. Slične su naslove nosili i svjetovni vladari, kako nam svjedoče natpisi iz tadašnjeg doba.

38. U 19, 17—21 javlja se anđeo na suncu, tj. u sjaju kao što se dolikuje vjesniku Božje pobjede, cf. 10, 1. »Gozba ptica« je jaki kontrast Božjoj gozbi na koju su pozvani vjernici, cf. 2, 17.

39. Živi su bačeni u »ognjeno jezero«, Izai 30, 33; Dan 7, 11 itd. Iz 20, 14 i 21, 8 vidimo da je »ognjeno jezero« pakao.

40. Neki protestantski autori gledaju u 19, 11—21 samo slikoviti prikaz snage koju ima riječ evanđelja. Tko ne prima evanđelja, postaje »plijenom ptica«, tj. isključuje se iz crkvene zajednice. Međutim, ne samo ovdje nego i u Iv 5, 29 vidimo mnogo više: tko ne prima Kristove nauke, bit će osuđen na vječne muke. Sve ove apokaliptičke događaje gledao je Ivan iz »proročke perspektive«, dakle kao sadašnje ili prošle.

XII. Tisućugodišnje kraljevstvo. Posljednja borba i sud

U gl. 20—22, 5 iznosi nam apostol posljednji sud i prelaz stvorenoga svijeta u vječnost.

S obzirom na posljednji sud možemo razlikovati dvije vizije: u 20, 1—6 nalazi se vizija »neba prije uskrsnuća mrtvih« u slici »tisućugodišnjeg kraljevstva«. ⁴¹ To je, dakle, nebesko blaženstvo prije sudnjeg dana. U drugoj viziji (20, 7—15) iznosi se posljednja borba đavla i Božji sud na sudnjem danu.

U prvoj viziji kaže apostol: vidio sam anđela gdje silazi s neba koji je imao ključ od bezdana i velike verige u svojoj ruci. Uhvatio je zmaja, staru zmiju koja je đavao i sotona, i svezao ga na tisuću godina. Bacio ga je u ponor, zaključao i zapečatio nad njim da ne zavodi naroda dok se ne navrší tisuću godina. Potom treba da bude odvezan kroz malo vremena. Vidio sam i prijestolja: (starješine) sjedoše na njih i dade im se da sude. Potom sam vidio duše pogubljenih radi Isusova svjedočanstva i radi Božje riječi, koji se ne pokloniše zvijeri ni njezinoj slici i ne primiše njezina žiga na čelu i na ruci. Oni oživješe i kraljevahu s Kristom tisuću godina. Ostali mrtvaci ne oživješe dok se ne navrší tisuću godina. Ovo je prvo uskrsnuće. Blažen i svet svaki onaj koji ima dijela u prvom uskrsnuću. Nad njime nema vlasti druga smrt, tj. ognjeno jezero. Ovakvi će biti Božji i Kristovi svećenici i kraljevat će s njime tisuću godina.

U drugoj viziji kaže Ivan: kad se navrší tisuću godina, pustit će se sotona iz svoje tamnice. Izaći će da vara narode na sva četiri kraja zemlje, narode Goga i Magoga, da ih skupi na boj. Brojni su poput morskog pijeska, i izađose na zemaljsku površinu i opkoliše tabor svetih i ljubljeni grad. Uto siđe oganj s neba i proguta ih. Đavo koji ih je zavodio bude bačen u ognjeno i sumporno jezero, gdje se već nalaze zvijer i lažni prorok. Mučit će se dan i noć po sve vijeke.

Tada sam vidio veliko bijelo prijestolje i onoga što sjedi na njemu, od čijega lica pobježe nebo i zemlja i mjesta im se ne nađe. Vidjeh mrtvace, velike i male, gdje stoje pred prijestoljem: otvoriše se knjige, i druga knjiga koja je knjiga života. Svi su bili suđeni prema napisanome u knjigama po njihovim djelima. More dade svoje mrtvace, i jednako dadoše svoje mrtvace smrt i podzemlje. I opet je svatko bio suđen po svojim djelima. Tada smrt i pakao budu bačeni u ognjeno jezero. Ovo je druga smrt, naime ognjeno jezero. I tko se ne nađe upisan u knjizi života bude bačen u ognjeno jezero.

---

41. U ovom se viđenju posebno pokazuje kako je kažnjen »zmaj«, početnik svega zla. Kaznu izvršuje anđeo, a ne Krist. To ne znači da pisac Apokalipse nije sebi dosijedan. Zmaj, tj. sotona »veže se« samo privremeno, cf. r. 4, Izai 24, 22. Primjera za to »vezanje« nalazimo i u raznim mitologijama. I prvo svladavanje sotone također vrši anđeo (Mihael). »Tamnovanje sotone« traje svekoliko mesijansko doba, tj. sve vrijeme između prvog i drugog dolaska Kristova. To je ujedno »dan Gospodnjeg počinka«, cf. Hebr 4, 9; Psal 89, 4. Ima dakako i drugih tumačenja: »tisućugodišnje kraljevstvo« je slika slave mučenika u vječnom blaženstvu, slika nebeskih radosti kroz sve vrijeme novoga zavjeta do sudnjeg dana, itd. Vidi **Bogoslovska smotra**, 1964, br. 1, str. 52/3 toč. 9 i literaturu ondje.

Nakon vizije uništenja Antikrista gleda Ivan sud nad sotonom: anđeo ga veže, baca u bezdan i stavlja pečat na otvor da više ne zavodi narode. Mesijansko kraljevstvo razvija se slobodno.⁴²

U r. 4—6 iznosi se početak tisućugodišnjeg kraljevstva, a u r. 7—10 njegov svršetak. U r. 4a kaže se: vidjeh prijestolja i sjedoše na njih i dade im se sud, odnosno dade im se pravda. Nešto slična čitamo u Dan 7, 9: gledao sam kako se postaviše prijestolja i starac zauze mjesto, cf. Dan 7, 10. 22. 26. Ovdje je, dakle, Bog onaj koji predsjedava sudu, dok njegovi prisjednici nisu imenovani. Ovaj se redak često tumači ovako: uskrsli kršćani sjedaju na prijestolja i dobivaju pravo da sude svijetu, cf. Mt 19, 28; Lk 22, 30; 1 Kor 6, 2. Pošto neki tumači drže da se tek kasnije govori o uskrsnim kršćanima, radije kažu: nebeski suci s Kristom na čelu sjedaju na prijestolja i daju kršćanima pravo da vladaju zajedno s Kristom. Ivan gleda zatim uskrsnuće mrtvih i naziva ga prvim uskrsnućem. Neki tumači smatraju da je tu govor o uskrsnuću u strogm smislu riječi i dokazuju to s pomoću r. 5 u poredbi sa r. 12a. 13. Nakon »tisuću godina« dolazi »drugo uskrsnuće«, kojega će dionici biti ostali mrtvaci koji nisu prije uskrsnuli. Ovako tumače osobito protestantski tumači.⁴³ Ivan kaže da su sretni oni koji imaju dijela u prvom uskrsnuću jer su izmakli »drugoj smrti«, tj. vječnom prokletstvu (20, 14) i sačinjavaju kroz »tisuću godina« svećeničko kraljevstvo Boga i Krista, cf. 5, 10. U r. 4bc kaže se tko pripada uskrsnulima: neki tumači vide u njima samo mučenike, dok drugi gledaju u njima sve pravednike. Iako se u tekstu govori samo o uskrslima, ipak možemo pomišljati na sve kršćane, žive i mrtve, kao dionike tisućugodišnjeg kraljevstva Kristova, cf. 1 Kor 15, 22. 51; 1 Sol 4, 16.

Što se tiče broja »tisuću«, valja znati da je u kasnijem židovstvu kao i u pracrkvi bilo rašireno mišljenje da trajanje svijeta odgovara danima stvaranja. A kako je prema Psal 90, 4 pred Bogom »tisuću godina kao jedan dan«, to bi svijet imao trajati 7000 godina. Šest dana stvaranja svijeta simboliziraju 6000 godina prije dolaska Mesije, a sedmi dan je simbol mesijanskog kraljevstva koje, prema tome, traje »tisuću« godina. I stariji rabini tvrde da će Mesija vladati tisuću godina i pritom se, također, pozivaju na Psal 90, 4 i Izai 63, 4.

Kada prođe tisuću godina, započet će sotona svoju prijašnju djelatnost. Pošto je Antikristovo kraljevstvo — prema viziji 19, 11—20 — razoreno, skuplja sotona narode sa »četiri ugla zemlje«, tj. sve narode od kojih su se neki možda nalazili izvan Antikristova kraljevstva. Ti se na-

42. Utamničenje Božjih neprijatelja kao i njihovu ponovnu pobunu pri koncu svijeta nalazimo i u parsizmu, kao i u vjeri starih Germana. Sv. Toma kaže: »vezanje đavla« ne znači da su svezani svi nečisti dusi, već samo njihov vođa. Dakle je vezanje nepotpuno. To vezanje zbio se osobito kod Kristove smrti i sastoji se u tome što đavao nema više pune vlasti nad ljudima; pače, Crkva i mnoge svete duše imaju moć izgoniti đavla. U Antikristovo doba »odvezat« će se sotona, tj. njegova će moć nad ljudima porasti. Tako misli većina sv. otaca, osobito Augustin, Jeronim, Kasiodor, Primazij i dr.

43. Neki tumači drže da na prijestoljima sjede »24 starješine«. Oni nadalje kažu: iz Mt 16, 27; 25, 32 i Iv 5, 27 vidi se da će biti samo jedan općeniti sudnji dan. Zato »tisućugodišnje kraljevstvo« — vjerojatno — znači Kristov život zajedno sa dušama vjernika u nebeskom blaženstvu prije uskrsnuća tijela. A što se kaže u r. 5: ostali mrtvaci ne oživješe dok se ne ispuni »1000 godina«, znači da oni nemaju dijela u tom blaženstvu. Veznik »dok« ne znači da su kasnije postali blaženi, jer su to pro'detnici u paklu, cf. Mt 1, 25. Napokon, Krist u Iv 5, 24 spominje dva uskrsnuća: uskrsnuće duše i uskrsnuće duše i tijela. A pošto se u 20, 14 propast duše i tijela u paklu, odnosno sam pakao naziva »druga smrt«, to se onda i ulazak duš u vječno blaženstvo može nazvati »prvo uskrsnuće«. Vječno blaženstvo duše i tijela je »drugo uskrsnuće«. Cf. WIKENHAUSER. o. c. str. 128.

rodi ovdje zovu »Gog i Magog«. Ova imena nalazimo u Ezek 38. Tu se govori o knezu Gogu iz zemlje Magoga, koji sa svojim četama provaljuje iz krajeva na Crnome moru u južne kulturne zemlje. Taj će knez sa silnom vojskom na svršetku vremena provaliti u Mesijino kraljevstvo ali će od Boga biti uništen. Historijsku pozadinu toga proroštva predstavlja činjenica da su u ono doba Skiti uznemiravali čitavu prednju Aziju i godine 630. doprli do granica Judeje. U Apokalipsi je od kneza Goga iz zemlje Magoga nastalo ime naroda »Gog i Magog«. I rabinska tradicija također tvrdi da će se provala Goga i Magoga zbiti potkraj mesijanskog kraljevstva.

Neprijateljske vojske dolaze »na površinu zemlje«, cf. Ezek 38, 11. Dolaze zapravo na sredinu »zemaljske plohe«, gdje stoji glavni grad mesijanskog kraljevstva, ovdje označen kao »ljubljeni grad«. Mnogi su stari narodi, pa i Židovi, mislili da njihovi glavni gradovi stoje usred zemljine plohe, cf. Ezek 38, 12. »Tabor svetih« ima svoj tip u logorovanju Izraelaca u pustinji. U taboru svetih borave članovi mesijanskog kraljevstva. Prije svake borbe uništava Bog neprijateljske vojnike »ognjem s neba«⁴⁴, cf. Ezek 38, 22.

Prije nego je došlo zlo i grijeh na svijet, bilo je sve stvorenje u rajskom stanju. Nakon uništenja bezbožnih sila sve se vraća u prijašnje stanje. Uvod u to novo stanje predstavlja sudnji dan. Ivan gleda u viziji taj dan i opisuje ga posve kratko. Prije sudnjeg dana zbiva se uskrsnuće tijela. Sudac je sam Gospodin Bog. U NZ je sudac Krist, ali on sudi Božjim autoritetom, Mt 16, 27; 25, 31; Iv 5, 24; Dap 17, 31; 2 Kor 5, 10 itd. U Mt 18, 35; Rim 14, 10 nastupa kao sudac sam Bog. Pred pojavom suca zemlja kao da »bježi«. Naime, uslijed grijeha bila je i nerazumna priroda prokleta, Gen 3, 17; Rim 8, 19. Sada nastaje »novo nebo i nova zemlja«, 21, 1. I na drugim mjestima govori biblija NZ o obnovi ili preporodu stvorenoga svijeta, odnosno o oslobođenju od prokletstva, Mt 19, 28; Rim 8, 21. U NZ izrično se, nadalje, naglašuje da će se na sudnji dan suditi svima ljudima, Mt 25, 32; Iv 5, 28; 2 Kor 5, 10. Ideju sudačkih »knjiga« nalazimo u Dan 7, 10, cf. Izai 65, 6; Jer 22, 30; Mal 3, 16, a često i u ostalim židovskim spisima. U »knjizi života« upisani su Božji odabranici, Fil 4, 3; Apk 3, 5; 13, 8; 17, 8; 21, 27; 22, 19; Lk 10, 20; Hebr 12, 23. I u bibliji SZ čitamo da se pravednici nalaze upisani u Božjoj knjizi, Ex 32, 32; Izai 4, 3; Psal 69, 29; Dan 12, 1. Čovjek se, dakle, ne može sam spasiti; ako čini zlo i griješi, bit će izbrisan iz knjige života, Apk 3, 5. Tko se ne nađe upisan u knjizi života, bit će zauvijek odbačen, cf. Mt 25, 41. 46. »Smrt« i »podzemlje« prikazani su ovdje, u izvjesnom smislu, personificirani kao neke demonske nemani, cf. 1 Kor 15, 26. Smrt je, naime,

---

44. Tekst u 20, 7—15 može se i ovako shvatiti: sotona dobiva u Antikristovo doba (slikovito: »kroz tri i po godine«) moć da zavodi ljude i da ih skuplja na boj protiv Božjega kraljevstva. Zavodi ih dakako preko Antikrista i njegovih pristaša, cf. 16, 4. Oni će učiniti posljednji pokušaj da svladaju Kristovo kraljevstvo na zemlji. Međutim, »oganj s neba« proždire ih, cf. 19, 20; 2 Petr 3, 10—12. Taj »oganj« možemo shvatiti u smislu kozmičkih katastrofa, kao u vizijama sedam trublji i sedam čaša. Ova kazna zahvaća — dakako u vizionarnom smislu — najprije ljude, dakle Antikrista i lažnog proroka (cf. 19, 20) i napokon davla kao prvog uzročnika svega zla i grijeha. Kazna traje zauvijek.

došla na svijet ne samo po grijehu, kojemu je začetnik davao. Zato je više nema u budućem blaženom životu, Rim 5, 12; Apk 21, 4. »Ognjeno jezero«, odnosno pakao, jest »druga smrt«, i ona znači konačnu propast čovjeka.⁴⁵

XIII. Novo nebo i nova zemlja

U gl. 21—22, 5 prikazuje se nebesko blaženstvo poslije sudnjega dana. Ovdje možemo razlikovati tri vizije: u prvoj se prikazuje nebo poslije uskrsnuća mrtvih u slici »novoga neba i nove zemlje« (21, 1—8). U drugoj viziji prikazuje se ovo isto nebo u slici »nebeskog Jeruzalema«. Treća vizija iznosi »drvo života« i gledanje Boga u nebeskom Jeruzalemu (22, 1—5).

U prvoj viziji (21, 1—8) kaže apostol: vidio sam novo nebo i novu zemlju. Prvo nebo i prva zemlja prođu i mora više nema. Vidio sam i sveti grad, novi Jeruzalem, gdje s neba silazi od Boga, pripremljen kao zaručnica urešena za svog zaručnika. Čuo sam jaki glas od prijestolja: evo Božjega šatora među ljudima: Bog će stanovati među njima i oni će biti njegov narod; Bog će biti njima, i otrt će svaku suzu s njihovih očiju. Više neće biti ni smrti, ni tuge, ni vike, ni boli jer je prvo prošlo.

Tada reče onaj koji je sjedio na prijestolju: evo činim sve novo. Još mi reče: napiši sve ovo jer su to istinite i vjerne riječi. Zatim nastavi: svršeno je. Ja sam alfa i omega, početak i svršetak. Žednome dat ću iz izvora žive vode badava. Tko pobijedi, ovo će baštiniti: bit ću mu Bog, a on će biti moj sin. Nevjernim, ubojicama, bludnicama, vračarima, idolopoklonicima i svima lašcima je dio u jezeru što gori ognjem i sumporom. To je druga smrt.

Apokaliptička drama primiče se svome kraju. Ivan gleda vječno Božje kraljevstvo u svoj nadnaravnoj ljepoti, 21, 1—22, 5. Nova je zemlja mjesto toga kraljevstva, cf. Izai 65, 17; 2 Petr 3, 10—13; Mt 19, 28. I židovske apokrifne apokalipse poznaju ideju preobrazbe svijeta,⁴⁶ cf. Ezdr 7, 29. 75; 1 Henoh 72, 1; 91, 16. Ivan ističe da »mora na novoj zemlji nema«.

45. U 20, 11—15 »knjige« simbolički označuju Božje poznavanje ljudskih čina, a u izvjesnom smislu i ljudske savjesti, Dan 7, 10; Mal 3, 16. »Knjiga života« sadrži popis Božjih odabranika, 13, 8; 17, 8; Lk 10, 20; cf. Dan 12, 1. Pošto nastupa svršetak svijeta, i ljudi se više ne rađaju i ne umiru, postaje »smrt« suvišna. Ona je »došla« na svijet zbog grijeha, i zato »odlazi« onamo gdje vlada grijeh kao »duhovna smrt« — u pakao. To je »druga smrt«. Zbog toga što se u 19, 20 spominje propast Antikrista i lažnog proroka, a u 20, 10 kaže se da je u ognjeno jezero bačen davao gdje se nalaze Antikrist i lažni prorok, tumači većinom uzimlju da nakon propasti Antikrista dolazi neko dulje ili kraće razdoblje u kojem djeluje sotona i zavodi narode koji se, eventualno, nalaze izvan Antikristova kraljevstva. Vidi o tome komentare navedene u literaturi za Apk. 20. Čak stariji tumači nalaze ovdje neku poteškoću, koji inače »odvezivanje« sotone stavlja u Antikristovo doba. Tako npr. TIRINUS drži da su Antikrist i lažni prorok bačeni u ognjeno jezero »par dana prije davla« (vidi njegov komentar za Apk 20, 10). Poteškoća nestaje ako 20, 7—10 shvatimo kao vizionarni prikaz kazne zmaja. Pošto je Ivan u 19, 11—20 gledao »mesijansku bitku«, a u 19, 20 spominje samo kaznu »zvijeri« (Antikrista) i »lažnog proroka«, bilo je razumljivo da je u novoj viziji trebao da vidi kaznu »zmaja« (davla). Ništa se u Apokalipsi ne govori o nekom vremenskom razmaku između jedne i druge kazne; ne treba ga dakle ni tražiti. I moderni tumači posve suvišno muku muče u toj stvari. Vidi npr. KETTEROV komentar za Apk 20, 7—10. Ipak se može dopustiti da je, u eshatološkom smislu, posve opravdan ovaj redoslijed kazne: prvo kazna zvijeri, zatim lažnog proroka i, napokon, zmaja. Ako se u taj stvarni redoslijed ne unosi nikakav, pogotovo ne veći vremenski razmak, mnogo se lakše razumiju ostali eshatološki tekstovi biblije NZ, npr. Mt 24; Mk 13; Lk 21; 2 Sol 2; 2 Petr 3, itd.

46. Cf. ed. KAUTZSCH, D. *Apokryphen u. Pseudepigraphen etc.*, Tübingen 1900, str. 217 sq, 331 sq.

Na novoj zemlji nalazi se i novi sveti grad, novi Jeruzalem, Izai 52, 1; cf. Gal 4, 26; Hebr 12, 22; Fil 3, 20. I u ostaloj židovskoj suvremenoj literaturi govori se o nebeskom Jeruzalemu. O nekim se spisima kaže da će taj Jeruzalem u mesijansko doba sići s neba na zemlju da stupi na mjesto zemaljskog grada, cf. 4 Ezdr 7,26. Glas s neba u r. 3 je vjerojatno glas keruba. Ispunja se, dakle, staro proroštvo o najužoj životnoj zajednici između Boga i njegova naroda u mesijansko doba, cf. Lev 26, 11; Jer 38, 33; Ezek 37, 27; Zah 8, 8. Svi narodi svijeta postaju Božja zajednica. Sve zlo prestaje, cf. Izai 25, 8; 35, 10; 65, 19; Apk 7, 16. U r. 5—8 progovara sam Bog. To je jedini puta u Apokalipsi, cf. Izai 43, 19 prema septuaginti. Riječ «svršeno je» znače: svršena je objava Apokalipse. Bog je »alfa i omega« jer je sve stvorio i sve privodi svome konačnom cilju. I Josip Flavije kaže: Bog je početak, sredina i svršetak svega.⁴⁷ On postoji sam od sebe, početak je i svrha svemu.⁴⁸ Pobjednik, napokon, dobiva vječni život, a grešnik bude zauvijek kažnjen, cf. 2 Sam 7, 14; Apk 21, 27; 22, 15.

XIV. Nebeski Jeruzalem⁴⁹

U drugoj viziji (21, 9—27) kaže se: zatim dođe jedan od sedmorice anđela koji su imali sedam čaša i reče mi: dođi pokazat ću ti nevjestu, ženu Jaganjca. U duhu me odvede na veliku i visoku goru i pokaza mi sveti grad Jeruzalem gdje s neba silazi od Boga u Božjoj ljepoti. Njegovo svjetlo bijaše kao dragi kamen, kao jaspis što se sja kao kristal. Grad je imao velik i visok zid i dvanaest vrata. Na vratima je stajalo dvanaest anđela i bijahu napisana imena dvanaest plemena Izraelovih. Od istoka bijahu troja vrata i jednako tako od sjevera, juga i zapada. Gradski zid stajao je na dvanaest temelja na kojima bijahu imena dvanaest apostola Jaganjca. Anđeo je imao zlatnu trsku da izmjeri grad, njegova vrata i zidove. Grad stoji na četiri ugla i njegova je dužina jednaka širini. Anđeo izmjeri grad trskom na dvanaest tisuća stadija. Dužina, širina i visina grada su jednake. Izmjeri i njegov zid na 144 lakta. Gradski zid bijaše sagrađen od jaspisa, a sam grad bijaše čisto zlato, poput čistog stakla. Temelji zida bijahu ukrašeni svakovrsnim dragim kamenjem. Dvanaest vrata bijaše dvanaest bisera, svaka vrata od jednog bisera. I gradska ulica bijaše čisto zlato, prozirno kao staklo. Hrama nisam vidio u gradu. Njegov je hram svemogućí Gospodin Bog i Jaganjac. Grad ne treba sunca ni

47. U djelu *Contra Apionem* II, 22.

48. U djelu *Antiquitates Judaicae* VIII, 11, 2 (ed. Clementz, Halle, 1899).

49. U gl. 21 i 22 slikovito se prikazuje vječno blaženstvo pravednika. Oni su pobijedili svijet i davla i ustrajali uz Boga. Ono što su Petar i Pavao kazali posve ukratko, to prikazuje Ivan opširno u čarobnoj slici, cf. Kol 1, 20; 2 Petr 3, 13; Izai 62; Hebr 12, 22; Gal 4, 6. Dolazi »novi Jeruzalem« sa novim zavjetnim šatorom u kome je Bog sjedinjen s ljudima. Ispunila se riječ proroka, Ezek 37, 27. Prerogative staroga hrama na zemlji prenose se na »nebeski Jeruzalem«, Lev 26, 11; 2 Kron 7, 1. Nestaje na zemlji zla, i svijet se obnavlja, Izai 43, 18. Sam Bog jamči da će se ispuniti sve što je prorečeno. Bog je »alfa i omega«, »početak i svršetak« svega. Ove Božje attribute nalazimo u Filonovoj aleksandrijskoj filozofiji, zatim u Talmudu kao i kod sv. otaca. Njihov je smisao svuda isti kao i u 1, 18. Bog je onaj »koji jest, koji bješe i koji će doći«. Sliku o »napajanju žednih« nalazimo i u Izai 55, 1; cf. Apk 7, 17. Tko nadvlada grijeh, prima »Božju baštinu«, tj. nebesko blaženstvo kao nagradu Božjeg posinaštva i dar božanske ljubavi, cf. 2 Kralj 7, 14; Psal 88, 27; Rim 8, 17; Gal 4, 7. Grijesi se nabrajaju u Apk 21, 8 slično kao i u Rim 1, 8.

mjeseca jer ga Božja slava obasjava i njegova je svjetiljka Jaganjac. U njegovu svjetlu hodit će narodi i zemaljski kraljevi donijet će u njega svoju slavu. Njegova vrata ne trebaju se zatvarati danju i noći ondje neće biti. Nijet će se u nj slava i čast svih naroda. Neće unići u njega ništa nečisto, nijedan zlotvor ni lažac, nego samo oni koji su upisani u životnoj knjizi Jaganjca.

Novi je Jeruzalem antiteza Babilonu. Grad se ovdje naziva Kristovom »zaručnicom« i zajedničko je boravište Jaganjca i njegovih vjernika koji su s njime najuže sjedinjeni. Uzor za novi Jeruzalem nalazimo u Ezekijelovoj viziji (40—48) o Božjem eshatološkom kraljevstvu. Međutim, novi Jeruzalem nema hrama, cf. Izai 60, 1. Svjetlo grada nalikuje svojom bojom na jaspis⁵⁰. Grad ima zidove kao općenito svi gradovi u starini. Grad ima oblik četvorine sa dvanaest vrata, na svakoj strani po troja vrata. Imena dvanaest plemena Izraelovih nalaze se na vratima. Jednak je opis kod Ezekijela. Novi Jeruzalem je novozavjetni grad, i zato se na njegovim temeljima nalaze imena dvanaestorice Kristovih apostola. To znači: Božji je narod novoga zavjeta nastao po apostolskom propovijedanju, cf. Ef 2, 20. Vezu između Božjega naroda SZ i NZ čine imena dvanaest izraelskih plemena.⁵¹

Pred Ivanovim očima anđeo »mjeri« grad i njegove zidove sa zlatnom šipkom, cf. 11, 1; Ezek 40, 3. Mjeri onako kako to čine i ljudi. Temelj je gradu četvorina. I stari Babilon kao i stara Niniva bili su građeni u obliku četvorine, kako nas izvješćuju Herodot i Diodor Sikulski. Dužina svake strane nebeskoga grada iznosi 12.000 stadija, tj. oko 2300 km. Novi je Jeruzalem građen poput kocke, što se ima razumjeti simbolički, jer četvorina i kocka su simboli savršenstva. U Salamonovu hramu je svetinja nad svetinjama također imala oblik kocke, 3 Kralj 6, 19. Kockasti oblik novoga Jeruzalema dokazuje, dakle, da je čitav grad pretvoren u velebno Božje svetište, u nebesku svetinju nad svetinjama. Gradske su zidine niske: 144 lakta, dakle oko 75 m. Zidovi prema tome ne služe za obranu, nego samo označuju među gradskog područja.

Opis zidnoga materijala i svega što se nalazi u gradu naslanja se na Izai 54, 11; Tob 13, 16. Temeljno kamenje gradskog zida su vjerojatno temelji onih dijelova zida što se nalaze među vratima. Svaki takav temelj sastoji se od jednoga dragog kamena. Ovo drago kamenje (jaspis, safir, kalcedon, smaragd, sardoniks, sard, hrizolit, beril, topaz, hrizopas, hijacint, ametist) uglavnom odgovara onome što se nalazilo u naprsniku velikog svećenika, gdje su također bila utisnuta imena dvanaest plemena,⁵²

---

50. Jaspis je fini kremen žute ili crvene boje, rjeđe zelene.

51. U 21, 9—27 prikazuje nam Ivan »novi Jeruzalem« kao »zaručnicu Jaganjca«. U r. 9 nastupa jedan od anđela koji su imali sedam čaša iako je njihova misija već završena, cf. 17, 1. »Zaručnicu Jaganjca«, tj. »sv. grad« gleda Ivan već u r. 2 gdje »silazi s neba«. To, dakako, ne dokazuje da je Apokalipsa ovdje prerađivana. Jer kao što se »sud nad Babilonom« u 17, 1 naviješta, a u 17, 3 opisuje i tek u 18, 2 dolazi pad Babilona, tako i u 21, 2 Ivan gleda »silazak« grada, a u r. 9 počinje opisivanje njegove ljepote i sjaja. Slično se opisuje Božji prijestol i sve što se oko njega nalazi u gl. 4. Opis sv. grada nalazimo već i u Ezek 40 i 49. »Grad« znači ovdje Crkvu SZ i NZ u nebeskoj slavi.

52. Dragim kamenjem simbolički je označena sva ljepota neba.

Ex 28, 17; 39, 10; Ezek 28, 13. Gradska ulica ili je doista glavna ulica ili pak glavni trg grada⁵³.

Novi Jeruzalem nema hrama, nego Bog i Jaganjac tvore njegovo svetište.⁵⁴ Građani novoga Jeruzalema gledaju Boga licem u lice, 22, 4. Zato im ne treba ni sunca ni mjeseca, jer je sam Bog njihovo svjetlo, Izai 60, 19; Psal 104, 2.

Novi je Jeruzalem privlačna točka za sve narode. Kraljevi hodočaste u Jeruzalem i ondje prinosе svoje darove, cf. Izai 60, 3. 5. 11. Proroci kažu da će Izrael u mesijansko doba boraviti na Sionu u miru i sreći. Narodi neće više s njime ratovati, nego će mu se radosno podložiti i donijeti mu svoje darove, i priznati jedinoga pravog Boga koji vlada na Sionu. Tu misao proroka Izaije iznosi Ivan ponešto drukčije. Na novoj, naime, zemlji nema više poganskih naroda, nego su ondje samo Božji odabranici. Svi služe Bogu i radosno mu daruju svoje blago. U novom Jeruzalemu neće biti ništa nečisto, kao što se dolikuje Božjem gradu. Neki tumači drže da Ivan razlikuje stanovnike grada od stanovnika izvan gradskih zidina. U tom slučaju bi stanovnici grada bili kršćani, a stanovnici van gradskih zidina pogani koji su postigli spasenje i nisu pristali uz Antikrista.

XV. Drvo života i gledanje Boga

U trećoj viziji, koja je zapravo nastavak vizije nebeskog Jeruzalema, prikazuje se »drvo života« i gledanje Boga (22, 1—5). Apostol kaže: anđeo mi je pokazao rijeku žive vode bistru poput kristala što je izlazila od prijestolja Boga i Jaganjca. Posred ulice grada, s obje strane rijeke, stajalo je drvo života koje donosi dvanaest plodova. Svakog mjeseca drvo daje svoj rod, a njegovo lišće je lijek narodima. I više neće biti nikakva prokletstva. Prijestolje Boga i Jaganjca bit će u gradu: njegove sluge klanjat će mu se i gledat će njegovo lice i njegovo ime bit će napisano na njihovim čelima. Noći više neće biti, dakle, neće trebati ni svjetla od svjetiljke, ni sunca jer će ih Gospodin Bog obasjavati i kraljevat će u vijeke vjekova.

53. I u suvremenim apokrifnim apokalipsama nalazimo dimenzije sv. grada izražene velikim brojevima. Brojke treba, dakako, shvatiti simbolički, kao znak savršenstva: 12x10x10x10. Bedem oko grada razmjerno je vrlo nizak što — prema nekim tumačima — znači da ništa nečisto ne bi moglo unići u grad i kad ne bi bilo zida. »Čovječja mjera« je ovdje ujedno »andeoska«, tj. treba je shvatiti simbolički. Neki su tumači tražili u tim brojkama babilonski utjecaj. Ali time nije protumačena Ivanova nakana niu se što doznaje o značenju same vizije. Osim toga, i samo babilonsko shvaćanje, npr. kubična gradnja babilonskog tornja, jest općeljudskog karaktera, i takvim se refleksijama ništa ne dobiva za razumijevanje Apokalipse. Drugi su opet dovodili »dvanaest vrata« sv. grada u vezu sa »dvanaest zvijezda« zodijskih. Misli se naime na poznati nebeski pojas unutar kojega se kreću gotovo svi planeti. Taj se pojas dijeli u dvanaest jednakih dijelova, i zvijezde unutar pojedinog odsjeka sačinjavaju »zvijezda«, nazvana većinom životinjskim imenima: jarac, bik, dvojci, rak, lav, djevica, vaga, skorpion, strijelac, divokoza, vodenjak, ribe. Prvih šest zvijezda nalazi se iznad ekvatora a drugih šest ispod njega. No to bi samo značilo upozoriti nas na eventualno kozmičko podrijetlo izvjesnih ljudskih nazora i time pokazati sklad i jedinstvo između čovjeka i svemira (mikro— i makrokozmosa).

54. To nije u protimbi sa pojmovima SZ, jer se već u Izai 30, 26; 60, 19 predviđa da će zvijezde biti zamijenjene Bžojom slavom. »Svjetiljka« grada je Božji Jaganjac, Spisitelj ljudi. Kao što pro-roštvo SZ opisuje konačnu slavu Siona tako biva i ovdje, cf. Izai 60, 3; Jer 3, 16. To je antiteza uplivi zvijeri i Babilona na narode svijeta, gl. 18. Mnoštvo iz 7, 9 konačno je »ušlo u sv. grad«, tj. postiglo je puno blaženstvo.

»Novi Jeruzalem« je mjesto božanskog života. U njemu izvire rijeka životne vode, 7, 17; 21, 6. Tu stoji i drvo života, 2, 7. Za ovo imamo uzor u Ezek 47, 1—12; Joel 4, 18; Zah 14, 8. Ovdje gleda prorok kako u novom Jeruzalemu izvire rijeka ispod hramskog praga. U Apokalipsi je drvo života možda istovetno s onim u Gen 2, 9; 3, 22. A možda ima više takvih drveta, kako nam kaže prorok Ezekijel. Ne kaže se jasno gdje drvo stoji: možda na širokoj cesti tako da svatko može doći do njegovih plodova, no ujedno stoji i kraj rijeke, od koje dobiva svježiu vodu, cf. Psal 1, 3. Sve ovo znači da se vraća zemaljski raj u kojem nema ni bolesti ni smrti. U novom Jeruzalemu, prema Zaharijinu proroštvu 14, 11, nema »ništa prokletu«, tj. nema ljudi koje je Bog odbacio. »Svetište« grada je Božje prijestolje na kojemu sjedi i Jaganjac. Vidljivo boravi Bog među svojim odabranicima koji nose na svojim čelima njegovo ime. Oni gledaju Boga licem u lice, što je svakako najviši stupanj blaženstva, Ex 33, 20; Iv 1, 18; Mt 5, 8; Hebr 12, 12; 1 Iv 3, 2. Tako se ispunila najdublja čežnja ljudskih srdaca, Psal 17, 15; 41, 3. Za r. 5 vidi 21, 23; Num 6, 25; Psal 118, 27. Kao što su muke prokletnika vječne 20, 10, tako i Božji odabranici vječno vladaju s Bogom.⁵⁵

XVI. Epilog Apokalipse

U 22, 6—21 nalazi se epilog Apokalipse koji sadrži razne opomene, molbe i obećanja. Tu se kaže: anđeo mi reče: ovo su istinite i vjerne riječi. Bog proročkih duhova šalje svoga anđela da pokaže svojim slugama što treba da se doskora zbude. Evo dolazim brzo! Blago onome koji drži proročke riječi ove knjige. Ja Ivan čuo sam i vidio ovo. Pao sam pred noge anđelu koji mi ovo pokazao da mu se poklonim. Ali on mi reče: nemoj, jer ja sam samo sluga kao i ti. Tvoj sam sluga i tvoje braće proroka kao i onih koji drže riječi ove knjige. Bogu se klanjaj! I reče mi: ne zapečati riječi ove knjige jer je vrijeme blizu. Tko čini nepravdu, može i dalje da čini nepravdu, i tko je nečist, može još neko vrijeme da se kalja. Ali tko je pravedan, neka još više čini pravdu, i tko je svet, neka se još većma posvećuje. Evo dolazim brzo, i moja je plaća sa mnom da svakome dadem po njegovim djelima. Ja sam alfa i omega, prvi i posljednji, početak i svršetak. Blago onima koji peru svoje haljine u krvi Jaganjca da imaju pravo na drvo života i da kroz vrata uđu u grad. Vani su psi i vračari, bludnici i ubojice, idolopoklonici i svi koji ljube i čine laž. Ja Isus šaljem svoga anđela da vam ovo saopći za crkve. Ja sam korijen i rod Davidov, sjajna zvijezda Danica. Duh i zaručnica govore: dođi! Tko to čuje neka kaže: dođi! Tko je žedan, neka dođe, tko hoće, neka uzme žive vode zabadava.

Kažem svakome koji sluša riječi ove knjige: ako tko knjizi nešto lažna doda, Bog će poslati na njega zla napisana u ovoj knjizi. Ako li tko

---

55. Kao što se nekoć u zemaljskom raju nalazio »izvor žive vode«, tako ovdje iz Božjeg prijestolja izlazi »rijeka žive vode«, cf. 1 Mojs 2, 6; Iv 7, 38; Ezek 47, 1; Joel 3, 18 itd. »Drvo života«, vjerojatno, stoji ovdje kolektivno, jer se nalazi s obje strane rijeke. R. 2b ne dokazuje da je tu govor o poganim koji stanuju »oko zemaljskog Jeruzalema«, jer ni »otiranje suza« u 21, 4 ne znači da će patnje svetaca i dalje trajati, cf. Ezek 47, 12.

zlonamjerno nešto oduzme od riječi ove knjige, Bog će oduzeti njegov dio od drveta života i od svetoga grada, o čemu je pisano u ovoj knjizi. Onaj koji objavljuje ovo kaže: da, dolazim brzo! Amen, dođi Gospodine Isuse! Milost Gospodina Isusa Krista neka je sa svima svetima. Amen.

»Bog proročkih duhova« znači: Bog je onaj koji nadahnjuje proroke po Duhu Svetom. I apostol Ivan je prorok, 10, 7; 11, 18; 22, 9. Izraz »proročki duhovi« (1 Kor 14, 32) tumači se tako da u svakom pojedinom proroku stanuje i govori Duh Sveti kao da samo njemu pripada⁵⁶, cf. 1 Iv 4, 1.

Ivan ne smije proroštvo »zapečatiti«, tj. ne smije ga držati u tajnosti. Suprotno tome bilo je naloženo Danijelu, naime da »zapečati« viđenja jer su se ova imala ispuniti tek u dalekoj budućnosti, Dan 8, 26; 12, 4. 9. Glede ustrajnosti u dobru i zlu⁵⁷ cf. Dan 12, 10.

Krist ponovno naglašuje svoj skori dolazak⁵⁸ 11, 18, cf. Izai 40, 10. Vječni je život za sve jednak s obzirom na trajanje, ali je stepen blaženstva različit, 2, 23; 20, 12; Mt 16, 27; Rim 2, 6. U Kristovoj krvi peru svoju odjeću oni koji sebi primjenjuju plodove njegove smrti. »Psi« su zli ljudi okaljani poganskim zlodjelima, Fil 3, 2. Krist je Davidov potomak i sjajna »zvijezda Danica« kojom započinje željno očekivani dan spasenja, cf. 2, 28; Num 24, 17. »Duh« je Duh Sveti koji govori preko proroka, 2, 7; 14, 13. »Zaručnica« je Crkva. »Voda života« dobiva se badava, jer je milost nezasluženi Božji dar, cf. 21, 6; Izai 55, 1; Iv 7, 37. Glede Ivanove prijetnje u r. 18—19 vidi Deut 4, 2; 13, 1; Prič 30, 6; 24, 29. Nije tu govor o eventualnim pogreškama prepisivača Apokalipse, nego o zlobnom izvrtanju teksta.⁵⁹ Riječi »dođi Gospodine Isuse« možda su prijevod aramejske izreke maranatha, 1 Kor 16, 22; Didahe 10, 6, koja je nastala već u jeruzalemskoj prackrvi. Može se prevesti i ovako: naš Gospodin je ovdje!⁶⁰ Na kraju nalazimo želju za blagoslovom, slično kao i u Pavlovim poslanicama. To namdaješta Ivanov vlastoručni potpis.

56. U r. 8 Ivan ponovo stoji pod jakim dojmom svojih vizija i klanja se anđelu, cf. 19, 10. Anđeo otklanja Ivanovo štovanje, no to ne znači da anđele i svete uopće ne treba štovati. Cf. bilješku 34.

57. Istinitost Apokalipse svjedoče isti svjedoci kao i na početku: anđeo, Krist, Ivan; a Gospodin Bog je početnik svih objava Apokalipse. U r. 7 Ivan prelazi na glavnu misao, naime na skori Kristov dolazak. Zgodno kaže papa Grgur Veliki: svekoliko novozavjetno doba je kratko; ono je kao pupoljak što će se brzo rascvjetati.

58. Riječi »evo dolazim brzo« kao i one u 1, 1 te u 22, 10. 13. 20 valja uzeti u apokaliptičko-proročkom smislu. Tako govori i Krist u Mt 24, Mk 13, Lk 21. I apokaliptička proroštva se u tome slažu s Kristom. S pravom veli apostol Petar u 2 Petr 3, 8 da je »jedan dan pred Gospodinom kao tisuću godina i tisuću godina jedan dan«. I nastavlja: ne kasni Gospodin s obećanjem kao što neki misle. . . već će doći dan Gospodnji kao tat u noći. Akoli se uvaži tipički karakter Apokalipse, tj. da neprekidna borba između dobra i zla znači u nekom smislu ne samo pripremu nego i postepeno ispunjavanje vizija Apokalipse, tada je izreka »evo dolazim brzo« ili »vrijeme je blizu« još više opravdana. Ovakvo shvaćanje nalazimo i u ostalim spisima SZ i NZ, osobito u Pavlovim izjavama eshatološkog karaktera. Vidi i **Bogoslovska smotra**, 1964, br. 1, str. 53. toč. 10 sa pripadnom literaturom.

59. Krist ponavlja u r. 17b obećanje iz 21, 6 i tvrdi da je sadržaj Apokalipse svet i nepromjenljiv i za svakoga dovoljan, cf. 5 Mojs 4, 2; 12, 32; Prič 24, 29 itd. No to ne znači da u sadržaj Apokalipse ne treba sve dublje ulaziti, ili da je sve bolje shvaćanje Apokalipse nemoguće.

60. Ivanova molba »dođi Gospodine Isuse« ostvaruje se — u izvjesnom smislu — kroz sva stoljeća u času smrti svakog čovjeka. Za sav ljudski rod ostvarit će se tek onda kada to odredi nebeski Otac. Za nas je važno samo ovo: prvo, gledajmo da nas nitko ne prevari (Mt 24, 4) i drugo: nije naše da znamo vremena i čase koje je nebeski Otac zadržao u svojoj vlasti (Dap 1, 7)

NAPOMENA. U ova četiri članka o Ivanovoj Apokalipsi (**Bogoslov-ska smotra**, 1964, br. 1 i 2; 1965, br. 1 i 2) naći će braća svećenici — nam — dovoljno građe za propovijedanje, biblijske satove, egzorte itd. Postupak pri iskorištavanju građe može biti različit:

1. Čitati se može tekst Apokalipse redom po poglavljima, odnosno odlomcima sa pripadnim tumačenjem. Ovo se svagda može proširiti zgodnim primjerom, novom srodnom temom, kerigmatskom analizom kreposti koja se u tekstu iznosi itd.

2. Mogu se obraditi, eventualno u obliku homilije, ponajprije one vizije koje imaju većma religiozno-moralni a manje eshatološki karakter. Vidi npr. gl. 1—5; 7; 8, 1—6; 10, 1—11; 11, 15—19; 14, 1—5; 15, 1—8; 18, 1—24; 19, 1—10; 20, 1—6; 21; 22.

3. Može se napraviti mali »florilegij izreka« koje imaju duboko as-ketski značaj. Iz dvije tri takve izreke može se napraviti dobra tematska propovijed, dakako uz pomoć raznih propovjedničkih kolekcija, časopisa i tako dalje.

4. Tekstove koji su strogo eshatološki (npr. gl. 6; 8; 9; 11, 1—14; 12; 13; 14, 6—20; 16; 17; 20, 7—15) također može propovjednik plodonosno obraditi. Treba samo imati pred očima da se apokaliptičko doba prikazuje semitsko-istočnjačkim vizionarnim načinom u simbolima i slikama, dok je sama konkretna stvarnost eshatološkog zbivanja zasada nedokučiva. Osim toga, i u eshatološkim tekstovima nalazi se dosta religiozno-moralne pouke, pa neka se na nju u prvom redu obrati osobita pažnja.

5. Dubljem i svestranijem razumijevanju Apokalipse mogu pridonijeti i mnoga moderna djela koja se u manjoj ili većoj mjeri bave eshatološkim problemima. Napose spominjem nekoja nama pristupačnija:

A. MACEJINA, *Das Geheimnis der Bosheit*, Verlag Herder, Freiburg 1955. — A. WINKLHOFER, *Das Kommen Seines Reiches*, Verlag Josef Knecht, Frankfurt a. M. 1959. — A. WINKLHOFER, *Traktat über d. Teufel*, Verlag Joseph Knecht, Frankfurt a. M. 1961. — H. E. HENGSTENBERG, *Der Leib u. d. letzten Dinge*, Friedrich Pustet, Regensburg 1955. — F. GUNTERMANN, *Die Eschatologie d. hl. Paulus*, Münster i. W. 1932. — E. WALTER, *Das Kommen d. Herrn*, I—II, Freiburg i. Br. 1942/47. — P. HÄRING, *Die Botschaft der Offenbarung d. hl. Johannes*, München 1952. — J. DE BIVORT DE LA SAUDÉE etc., *Gott, Mensch, Universum*, Verlag Styria 1964. — M. SCHMAUS — A. LÄPPLE, *Wahrheit u. Zeugnis*, Patmos-Verlag, Düsseldorf 1964. — J. B. BAUER, *Bibel-theologisches Wörterbuch*, Verlag Styria, Graz—Wien—Köln 1962.